

I RČANA

z dr. Andrejem Gosarjem

Logatec, april 1994

SRČANJA

z dr. Andrejem Gosarjem

Logatec, april 1994

LOGATEC
d DOMOZNANSTVO
SREČANJA z

929 Gosar A.

0039662

KNJIZNICA LOGATEC

COBISS

Uvodni zapis

Kakor mogočen steber se dviga v višine daljnih spoznanj utemeljitelj krščanske socialne misli pri nas - dr. Andrej Gosar (rojen v Logatcu 30. novembra 1887, umrl v Ljubljani 21. aprila 1970), - evropsko naravnan mislec, sociolog, ekonomist, pravnik, politik. V svojih znanstvenih socialno etičnih raziskavah je utemeljeval ravnovesje med poslovno uspešnostjo in občo blaginjo.

Občina Logatec se je odločila, da svojemu velikemu rojaku dr. Andreju Gosarju posveti letos nekaj dogodkov, ki naj bi veljali slovenskemu znanstveniku in politiku v trajen spomin, hkrati pa naj bi s temi dogodki pomagali priklicati iz pozabe - hotene zamolčanosti - zgodovinsko pomembnost moža, ki je s svojim bogatim in obsežnim znanstvenim delom dragoceno pripomogel k razvoju socialne misli na Slovenskem.

Namen predstavitve osebnosti dr. Andreja Gosarja je v tem, da poskusimo - za lažje razumevanje fenomena Gosar - umestiti njegov socialni nauk v čas, brez katerega tega našega ne bi bilo, po drugi strani pa prepoznati vplivnost Gosarjevega nauka na današnji čas. Saj je Gosar na svojski način s svojimi raziskavami krepil tudi slovensko samozavest, zlasti z zastavki razmišljanj o slovenski gospodarski av-

tonomnosti. Bil je boj za družbeno in politično prenovu Slovenije, razvijajoč narodnogospodarski načrt, socialno politiko, temelječo na moralnih načelih krščanske etike. Socialne spremembe je utemeljeval z reformami v nasprotju z revolucionarnimi koncepti marksizma.

Kot utemeljitelj krščanske socialne misli je ostajal v politiki ves čas v zmerni sredini, kajpak na svoj način. S svojim osrednjim delom *Za nov družabni red 1933/1935* je zgradil pravzaprav najcelovitejši slovenski sociološki sistem, ki ga je nameraval postopoma uveljaviti na vseh področjih družbenega življenja. Seveda, ta Gosarjev načrt je preprečila in onemogočila kasnejša revolucionarna in socialistična stvarnost.

Gosarjevno delo pa tudi sicer vse bolj priteguje mlade znanstvenike, raziskovalce, sociologe, zgodovinarje, ki kot rečeno, ponovno odkrivajo tega pomembnega sooblikovalca politične, znanstvene in kulturne misli v naši zgodovini.

Delež teh prizadevanj bodi tudi ta predstavitev Gosarja, kot ga vsak s svojega gledišča vidijo: prof. Tomaž Simčič, dr. Janko Prunk, dr. Janez Juhant in Gosarjev življenjski sopotnik dipl.iur. Lado Ločniškar. Konec novembra pa bomo v Logatcu velikemu rojaku postavili spomenik v hvaležen spomin.

Politik in sociolog

Andrej Gosar

S krb za zgodovinski spomin je eden izmed temeljev kulture. V času, ki je malikovalsko zagledan v bodočnost, je pogled nazaj humanistično dejanje, ki človeku odkriva razsežnost, brez katere je njegov duh osiromašen. Z veseljem se zato pridružujem pobudi, da se osvetli lik rojaka, ki je v času med obema vojnama pomembno prispeval k oblikovanju političnega in kulturnega življenja na Slovenskem.

Kdo je bil torej Andrej Gosar, kdaj je živel in deloval, in zakaj si zasluži, da se ga spominjamo?

Začel bom s kratkim življenjepisom. Andrej Gosar se je rodil 30. novembra 1887 v Dolnjem Logatcu. Ko je že kazalo, da bo v čevljarski obrti nasledil očeta, so okoliščine nanesle, da se je, tudi po posredovanju župnika, vpisal na gimnazijo v Ljubljani, kjer je bil vsa leta odličnjak. Po maturi je obiskoval pravno fakulteto na Dunaju. Vojno je prestopil kot vojak v uniformi avstro-ogrske monarhije. Kljub vojnim razmeram je leta 1916 doktoriral na dunajski pravni fakulteti.

Zadnje leto vojne se je poročil in sicer z Logatčanko Antonijo Mihevc. Imela sta lepo družino in osem otrok. Po koncu vojne se je vključil v politično in socialno življenje na Slovenskem in sicer v

okviru takratne Slovenske ljudske stranke.

Leta 1920 je bil odbornik za socialo pri Deželni vladi za Slovenijo. Leta 1920, in kasneje leta 1925 je bil izvoljen za poslanca v beograjski parlament. Med leti 1922 in 1926 je izdajal in urejal mesečnik "Socialna misel". V letih 1927 in 1928 je bil dvakrat socialni minister v jugoslovanski vladi. Med leti 1929 in 1935 ter leta 1938 je zastopal Jugoslavijo v socialnem odboru Društva narodov v Ženevi.

Od leta 1929 do upokojitve leta 1958 je predaval pravo, ekonomijo in sociologijo na Tehniški fakulteti ljubljanske univerze. Komunistična oblast mu profesure sicer ni odvzela, stolico Narodnega gospodarstva pa mu je zamenjala z nedolžnejšo zemljiško knjigo in rudarskim pravom.

Med drugo svetovno vojno je skupno s profesorjem Šolarjem vodil samostojno skupino Združeni Slovenci, ki je simpatizirala z zahodnimi zavezniki in bila nasprotna sodelovanju v OF, a obenem kritična do politike tedanjega slovenskega katoliškega vodstva.

Leta 1944 je bil s Šolarjem in mnogimi drugimi slovenskimi anglofili odpeljan v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder se je vrnil telesno in duševno izčrpan.

Po vojni je živel pod stalnim policijskim nadzorstvom in se umaknil v zasebno življenje. Ob svoji osemdesetletnici je za svoje delo in zasluge prejel papeško odlikovanje "Pro Ecclesia et Pontifice". Umrli je točno pred 24 leti, 21. aprila 1970, v 83. letu starosti.

Oglejmo si sedaj Gosarjevo znanstveno in socialno - politično delo:

GOSAR MISLEC IN ZNANSTVENIK

Po akademski izobrazbi je bil Andrej Gosar pravnik, toda njegovo najljubše področje, ki mu je posvetil vse svoje umske in duševne moči, so bile družbene vede. Pri tem je izhajal iz univerzalističnih filozofskih izhodišč, iz krščanske etike, socialnega nauka Cerkve ter

iz spoznanj sodobne sociologije in ekonomike. O družbenih in ekonomskih vprašanjih je izdal kar 19 samostojnih publikacij (teh je za kakih 3000 strani) in ogromno število člankov in razprav v najrazličnejših časopisih in revijah. Njegovo glavno delo je obsežna razprava **Za nov družabni red** v dveh debelih zvezkih (1933-1935), ki predstavlja sintezo njegove sociološke, ekonomske in politične misli. Obenem je to eden najpomembnejših dosežkov slovenske sociologije sploh.

Ostale Gosarjeve važnejše razprave so: 1) **Za krščanski socializem** (1923), ki je pomenila pravzaprav njegov vstop v javno življenje; 2) **Socialna ekonomija** (1924), v kateri je zarisal meje med ekonomsko in socialno vedo in se postavil na stališče tržnega gospodarstva; 3) **Razprave** (1932), v kateri je zbral svoje najpomembnejše razprave, med katerimi so bile nekatere ključnega pomena za razumevanje njegovega družbenega nazora (npr. kritika povezovanja marksizma in krščanstva); 4) **Socialni nauk Cerkve po besedilu papeških okrožnic** (1939), v kateri je podal vsebino krščanskega socialnega nauka na osnovi papeških enciklik od *Rerum novarum* do *Divini Redemptoris*; 5) **Eden je Gospod, Misli o božjem kraljestvu na zemlji** (1943).

Po svojem slogu je bil Gosar izrazit znanstvenik. Bolj kot k intuitivnemu razmišljanju je bil nagnjen k analitičnemu opisovanju, razčlenjevanju in sistematizaciji, bolj kot k esejistično navdahnjenemu pisanju k stvarnemu ugotavljanju dejstev, bolj kot k moralno prizadetemu vrednotenju k logičnemu sklepanju.

O Gosarjevem družbeno-gospodarskem sistemu bodo podrobneje spregovorili drugi. Zato uvodoma o njem le nekaj okvirnih misli.

Rad bi poudaril predvsem to, da sloni vse Gosarjevo delo na krščanskih izhodiščih. In sicer v tem smislu, da vse človekove zemeljske dejavnosti, torej tudi skrb za družbeni napredek in pravičnost, pojmuje kot sredstva, in ne kot cilj. Resnični človekov cilj je "božje kraljestvo na zemlji", to kraljestvo pa je kraljestvo duha, in ne kraljestvo take ali drugačne družbene ureditve.

To izhodišče se mi zdi izredno pomembno poudariti tudi zato, ker ohranja - ne glede na naš svetovni nazor - še danes svojo veljavo. To izhodišče namreč z drugimi besedami pomeni odločen NE vsem utvaram in vsaki demagogiji. Pomeni prepričanje, da je predpogoj vsake resnične družbene spremembe najprej človekova spreobrnitev. Pomeni spoznanje, da je dokončna in popolna družbena pravičnost človeku v resnici nedosegljiva. Človekovi socialni in gospodarski dosežki bodo vedno le delni, vedno se bo moral človek še naprej boriti in truditi, da bo živel človeka vredno življenje.

Na teh osnovah je Andrej Gosar zasnoval svoj družbeni načrt. Ta načrt - to naj bo tudi takoj pojasnjeno - je načrt družbenih reform, in ne družbene revolucije. Njegov krščanski socializem nima nič skupnega z marksističnim socializmom, saj vključuje načela demokracije in tržnega gospodarstva. Takole pravi: "Zato je edino naravno in logično, ako poskušamo današnji gospodarski red preosnovati na njegovih dosedanjih temeljih." Ne revolucija torej, ampak učinkovite reforme. Bistvo teh reform pa je, da po eni strani omogočijo razmah zasebne pobude in ustvarjalnosti, na drugi strani pa s primerno socialno politiko zaščitijo šibkejšo in revnejšo sloje.

Bistvena sestavina Gosarjevega načrta je tudi samouprava. Gosarjevo pojmovanje samouprave je poizkus praktične izvedbe t.i. subsidiarnosti, ene izmed zahtev krščanskega socialnega nauka:

"Kar lahko stori nižja instanca, mora višja njej prepustiti." Gre za načrt kar najširše politične, gospodarske in kulturne avtonomije. Pri tem je med raznimi oblikami avtonomije imel v mislih tudi vse bolj ogroženo avtonomijo Slovenije v okviru centralistično in velesrbsko zasnovane kraljevine Jugoslavije.

S svojo mislijo se je Gosar v obdobju med obema vojnama zoperstavil dvema tedaj prevladujočima nazoroma: po eni strani kolektivističnemu marksizmu in po drugi strani korporativizmu, ki se je pod vplivom ozkosrčnega razumevanja okrožnice Pija XI. **Quadragesimo anno** močno uveljavljal med slovenskimi katoličani.

Toda njegovi nazori so v slovenski javnosti naleteli na popolno nerazumevanje. Tisti, ki so mu z desne očitali socialni radikalizem, so se v celoti motili, saj je med katoliškimi sociologi najbrž edino on res dosledno pretrgal z marksizmom. Motili pa so se tudi oni, ki so mu z leve očitali podleganje liberalizmu, saj niso uvideli, da delavcem odpira večje možnosti socialni korektiv v tržnem gospodarstvu kot pa utopična pravičnost v nasilnem kolektivizmu.

GOSAR SOCIALNO-POLITIČNI DELAVEC

Gosar je bil s svojim delom in s svojimi somišljeniki nadaljevalec bogate tradicije slovenskega krščansko socialnega gibanja. Z njim je, po Krekovi smrti, na slovensko prizorišče stopil njegov drugi rod. Poleg Gosarja so to bili: Engelbert Besednjak, Janko Kralj, Franc Terseglav, Fran Kulovec, brata Tominca in drugi. Res je, da se je kasneje skupina razšla, toda od začetka sta jo povezovala skupno stremljenje po socialni reformi. Svoj nazor je poimenovala krščanski socializem. Zahtevala je radikalnejše družbene reforme in pogumnejše posege v korist najšibkejših slojev, zlasti delavstva. Ustanovila je tudi delavski sindikat, Jugoslovansko strokovno zvezo. Bila pa je tudi med najbolj vnetimi zagovorniki slovenske avtonomije v prvi Jugoslaviji.

Svoje nazore je Gosar skušal udejanjiti že kot odbornik v Deželni vladi za Slovenijo leta 1920. Veliko prahu je tedaj dvignila njegova stanovanjska naredba, s katero je prisilil premožnejše meščane, da so zapustili najeta stanovanja in si sezidali nova. Naredbi so ogorčeno nasprotovali liberalci, hvalil pa jo je zlasti škof Jeglič, medtem ko so bila tudi v sami SLS mnjenja o njej deljena.

Krščansko-socialistična skupina je v prvi polovici dvajsetih let kljub trenjem s konservativci ostala v celoti zvesta Slovenski ljudski stranki, tudi zato ker je v sporih med strujami večkrat uspešno posredoval škof Jeglič. Proti koncu dvajsetih let pa se je katoliška edinost začela krhati. Tudi krščansko-socialistično gibanje se je razcepilo. En del, posebno tretji rod, je šel na pot sodelovanja z

marksizmom in prevzemanja marksističnih prvin, drugi del z Gosarjem na čelu pa je tako obliko sodelovanja zavrnil in postavil zahtevo, naj krščanski socializem ostane zvest samemu sebi in naj ne zapušča tal realnega gospodarskega življenja.

Sporne so postale tudi politične izbire SLS. Med mlajšimi, radikalnimi krščansko-socialističnimi sindikalisti je vzbudilo veliko nejevoljo dejstvo, da je SLS pozimi leta 1927 stopila v vlado in da je mesto ministra v njej sprejel prav njihov nekdanji vodja Gosar. Nejevolja se ni podela niti potem, ko je v nastopnem govoru pred beograjsko skupščino Gosar kot svojo glavno nalogo predstavil boj proti brezposelnosti ter napovedal vrsto drugih ukrepov s področja socialnega skrbstva. Gosar je bil socialni minister tudi v prvi koalicijski vladi s srbskimi radikali. V petih mesecih, kolikor je trajala vlada, mu je uspelo, da je bil odobren proračun za gradnjo Delavske zbornice v Ljubljani, predvsem pa da je izdal pravilnik o delovanju delavskih in nameščenskih zaupnikov in navodila za njihove volitve, kar je bila po splošnem mnenju za delavce pomembna pridobitev.

Kljub temu je bila med mlajšimi krščanskimi socialisti opozicija proti njemu čedalje ostrejša. Očitali so mu oportunistem in pristajanje na liberalni kapitalizem. Ni čudno torej, da izzveni Gosarjev obračun lastnih prizadevanj v dokaj grenkih ugotovitvah: "Tako sem v tej borbi za novi, sodobni krščansko-socialistični nazor ostajal v resnici skoraj popolnoma sam, brez izdatne podpore od katerekoli strani. Še več, prav tiste organizacije in tisti vodilni ljudje v njih, ki so zunaj veljali za pristaše moje smeri, so s svojim nagibanjem in končnim zaletom v marksizem pravo krščansko-socialistično smer predstavili v popolnoma zgrešeni luči in ji tako največ škodovali."

Toda prelom s krščanskimi socialisti Gosarju ni prinesel zaupanja vodstva SLS. Nasprotno, ostal je še naprej sam in brez prave besede pri vodstvu katoliškega gibanja. Sam piše: "Bil sem dolgo vrsto let dejansko popolnoma odrezan od naših ljudskih organizacij. Niti tega niso dopustili, da bi kje v ozadju pri delu pomagal (....) Moj

edini politični greh je bil v tem, ker sem (....) prišel slučajno nekoliko preveč v ospredje in bil tako drugim na poti".

Ko je kralj Aleksander 6. januarja 1929 proglasil diktaturo, je bil Gosar razrešen tudi poslanske službe. Kot strokovnjak za socialna vprašanja pa je bil imenovan v Vrhovni zakonodajni svet. To imenovanje je v strankinih vrhovih vzbudilo negotovanje, ker je veljal Gosar za nekako "sumljivega". Takole sam pripoveduje:

"Do popolnega preloma med nami pa je prišlo, ko sem bil po razpustu parlamenta in proglasitvi diktature edini od bivših poslancev SLS imenovan v nanovo ustanovljeni Vrhovni zakonodajni svet (...). To je bilo za nekatere ljudi v ljubljanskem vodstvu stranke le preveč in od tedaj me niso o nobeni reči več obvestili in me ničesar več vprašali."

Oglejmo si sedaj trideseta leta. S proglasitvijo diktature se je za vse državnozborske poslance parlamentarna dejavnost prekinila. Gosar je bil sicer prvi dve leti član Vrhovnega zakonodajnega sveta, kasneje pa sta mu prekinitev neposrednega političnega udejstvovanja in odrinjenost od strankinih vrhov omogočili, da se je, tudi kot vseučiliški profesor, bolj sistematično posvetil znanstvenemu delu. V tridesetih letih je zato izšlo njegovo najpomembnejše delo, in sicer **Za nov družabni red**.

Kljub globokim nesoglasjem v vrstah samih krščanskih socialistov se je Gosar tudi v tridesetih letih nagibal k levemu krilu slovenskega katoliškega gibanja, toda ne povsem. Od katoliške levice ga je ločeval predvsem odnos do cerkvenega učiteljstva in do marksizma. Nikakor ni soglašal z izbiro svojih nekdanjih prijateljev pri JSZ, da se podajo na pot sodelovanja s komunistično levico. Poudarjal je tudi, da so navodila cerkvenega učiteljstva za katoličana obvezujoča, in to ne le v versko-moralnih vprašanjih. V tem oziru se je torej ujema s stališči, ki so bila pri srcu Katoliški akciji.

Menil pa je - in v tem je bil spor s t.i. "desnico" -, da so bili ravno najbolj "pravoverni" katoliški krogi s svojo avtoritarnostjo in pretiravanjem v poudarjanju discipline krivi, če so se med mladino

širile zmote. Tem krogom je zato odrekal pravico, da bi se obnašali kot edini zakoniti razlagalci cerkvenega nauka, kot "samozvani čuvarji pravovernosti" in si pri tem prisvajali avtoriteto, ki pritiče edinole cerkveni hierarhiji. In končno je bil mnenja, da golo poudarjanje avtoritete in discipline samo na sebi še ni dovolj za izgradnjo samostojnih in trdnih osebnosti, kakršnih je treba v težkih časih.

Okrožnica **Quadragesimo anno**, ki je dvignila toliko prahu v slovenski javnosti, je v vsebinskem pogledu potrdila dotedanje Gosarjeve nazore. Postavilo pa se je edinole vprašanje imena. V okrožnici je namreč papež napisal, "da nihče ne more biti pravi socialist in obenem dober katoličan". S tem je bil krščanski socializem, h kateremu se je prišteval tudi Gosar, postavljen na zatožno klop. Ker pa je bilo iz sobesedila jasno, da je kot "pravi" socializem mišljen marksistični socializem, mu ni bilo težko na očitke odgovoriti, da je naposled vprašanje imena postransko. To mu je izrecno priznal tudi Aleš Ušeničnik, ko je napisal, da njegov krščanski socializem ne zapade pod papeževo obsodbo. To priznanje je bilo toliko bolj pomembno, ker so se med ljubljansko duhovščino začeli širiti očitki, češ da je bil prav Gosar kriv, če so se med krščanskimi delavci v JSZ širili marksistični nazori. Naposled je dvoumju naredil konec sam Gosar, ko je naziv "krščanski socializem" v prvem zvezku svojega glavnega dela **Za nov družabni red** (1933) nadomestil s "krščanskim socialnim aktivizmom."

Do nadaljnjih sporov je prišlo leta 1935. Gosar ni soglašal z vstopom SLS v t.i. Jugoslovansko radikalno zajednico, vendar iz stranke ni izstopil in se ni pridružil skupini oporečnikov, ki so ustanovili t.i. staro SLS. Niti ni soglašal z ustanovitvijo Zveze združenih delavcev, nekakšnega korporativistično usmerjenega sindikata, ki naj bi postal protiutež levičarski Jugoslovanski strokovni zvezi. Tako se je ponovno, vsaj delno, približal mlajšim krščanskim socialistom.

Zadnji pomembnejši Gosarjev javni nastop pred vojno je bil komentar srbsko-hrvaškega sporazuma leta 1939. Njegova tozadev-

na razprava bi bila morala iziti v "Dejanju", a jo je cenzura zaustavila. Izdal jo je zato v samostojni obliki. Njena vsebina je preprosta: sporazum se mora nemudoma raztegniti na Slovenijo, da dobijo vsi narodi v Jugoslaviji državnopravni položaj; v nasprotnem primeru bomo Slovenci ostali nekakšen privesek Srbije; rešitev, po kateri naj bi ostala Slovenija ena od osmih banovin v državi, nikakor ni ustrezna in je za slovenski narod žaljiva.

In še nekaj besed o razmerju med Gosarjem in Kocbekom konec tridesetih let. Gosar je v svojih javnih nastopih v imenu strpnosti in dopuščanja pluralizma nekajkrat branil Kocbeka pred ostrimi javnimi napadi, katerim je bil podvržen. V vsebinskem pogledu pa je nastajala med obema neka vse bolj očitna duhovna distanca. Ta distanca je prišla pravzaprav do izraza že v dvajsetih letih, ko je Gosar t.i. križarje ocenil kot "same v sebi neuravnovešene sanjače in fantaste." V tridesetih letih je Gosarja, kateremu se je vedno bolj bližal Jakob Šolar, od Kocbekovega kroga najbolj ločevalo pojmovanja razmetja med krščanstvom in marksizmom. Za Kocbeka je bilo sodelovanje med obema možno, za Gosarja ne.

Kot izhaja iz dokumentov, si je v letih tik pred okupacijo Gosar veliko prizadeval, da bi ne prišlo do preloma med cerkvenim vodstvom in stranko na eni strani in levimi disidenti na drugi, a v tem ni uspel. Takole je dokaj zagrenjeno ugotaljal: "Glede cepljenja naših vrst naj ugotovim samo to, da sem kljub vsemu, kar sem moral vsa ta leta prestati, s svojim vplivom zelo mnogo storil, več kot si utegne kdo od vas misliti, da do tega cepljenja ni prišlo, vsaj ne v večji meri. Priznati pa moram, da je zaradi usodnih napak, ki ste jih s tako brezobzirno vztrajnostjo delali nad delavstvom in našo mlado inteligenco, možnost takega vplivanja vsak dan manjša in kmalu tudi jaz ne bom mogel nič več zadrževati nesrečnega razvoja."

Med drugo svetovno vojno je Gosar z manjšo skupino svojih somišljenikov ostal nekje na obrobju dogajanja. Izraz "sredina", s katerim največkrat označujemo njegov krog, ne pojasnjuje njegovih

osnovnih usmeritev, ker daje misliti na neko nevtralnost, ki je v resnici ni bilo. Jasno se je namreč opredelil proti politiki komunistične partije, ki je izrabljala osvobodilni boj za revolucijo, le da se je zavedal, da je bila pot, po kateri je hodil protikomunistični tabor, že vnaprej obsojena na propad. Gosarjev krog se je zavzemal za oblikovanje demokratične ilegale, ki bi v soglasju z zavezniki v primernem trenutku vojaško prispevala k strtju italijanskega in nemškega okupatorja. Resnici na ljubo je to stališče v nekaterih trenutkih prodrlo tudi v vodstvo protikomunističnega tabora, toda iz enega ali drugega razloga - v to se danes ne bi spuščal, prveč zapleteno je to vprašanje - so vse te namere propadle. En tak poskus, v katerem sta bila soudeležena tudi Gosar in Šolar, je bil odkrit jeseni leta 1944. Gosar, Šolar in še mnogi drugi so to plačali s koncentracijskim taboriščem.

GOSAR ČLOVEK

S tem je Gosarjeve politične poti dejansko konec. Leta 1945 se je res vrnil v Ljubljano, a ne v javno življenje. V Kocbekovih do sedaj izšlih povojnih dnevnikih ni njegovo ime zabeleženo niti enkrat. Očitno je bil Andrej Gosar eden od tistih, katerim so bili - vsaj prva leta - zabranjeni kakršnikoli, tudi osebni stiki z javnimi osebnostmi. Na svoj način je to potrjeval tudi policijski špicelj, ki je čepel pred njegovo hišo na Mirju in prežal na morebitne obiske. Navsezadnje pa je sam Gosar takoj uvidel, da ni možno v danih okoliščinah prav nič ukreniti in se je povsem umaknil v zasebno življenje.

Po vsem dosedaj rečenem je najbrž jasno, da imamo lahko Andreja Gosarja za eno izmed markantnejših slovenskih osebnosti iz obdobja med obema vojnama. Globoko je namreč zaoral v slovensko javno življenje, bodisi kot mislec in avtor številnih znanstvenih del bodisi kot politik in socialni delavec. Toda njegov lik ohranja neko posebno privlačnost tudi iz nekega drugega razloga, iz razloga, ki nima nobene neposredne zveze z njegovim javnim in znanstvenim delom. Gosar spada namreč med osebnosti, ki

je sodobnikom imponirala tudi s svojim osebnim življenjem. Svoje krščanstvo je jemal zares. Bil je človek molitve in zakramentalnega življenja. Znani so bili njegovi vzorni družinski odnosi. Med vojno je napisal knjigo o božjem kraljestvu na zemlji, ki spada med najgloblje, kar je bilo o tem napisanega na Slovenskem. Bil je človek sprave tako v zasebnem kot v javnem življenju.

Med najlepše dokumente njegove človeške naravnosti spada pismo, ki ga je leta 1939 naslovil Franu Kulovcu, kasnejšemu voditelju SLS, s katerim tudi jaz sklepam ta svoj uvodni poseg. V njem se pritožuje zaradi nerazumevanja, ki ga je bil deležen v stranki, nato pa zaključuje: "Drugače pa sem izšel iz te ne ravno lahke preizkušnje svoboden in prost, kot nisem bil nikdar prej: zakaj zame je samo še eden Gospod, ki mu skušam služiti."

Narodno avtonomistični koncepti dr. Andreja Gosarja v prvi Jugoslaviji

Fna osnovnih karakteristik nacionalne politike Slovenske ljudske stranke v prvi Jugoslaviji je bilo njeno stališče in zavzemanje za slovensko narodno avtonomijo v okviru jugoslovanske države.

Pri tem je potrebno reči, da zunanji videz kaže, kot da stranka te politike ni načelno zastopala. Zato je starejša, zlasti marksistična historiografija takšno politiko SLS ostro obsojala. Današnje poglobljene raziskave kažejo precej bolj diferencirano sliko in se izogibajo pavšalnim obsodbam narodne politike SLS. Povedo, da je v določenih etapah SLS vodila odločno avtonomistično politiko do Beograda, v določenih trenutkih pa je opuščala konsekventno zastopanje svojih avtonomističnih načel.

Dokončna ocena, zakaj je do tega prihajalo, ali so bile še druge možnosti in ali je ta politika Slovencem v prvi Jugoslaviji res odločilno škodovala, ali je bila rezultat zdravega globoko domišljenega pragmatizma strankinega voditelja dr. Antona Korošca, še čaka na svojega pisca.

Eden izmed zastopnikov slovenske narodne avtonomije je bil tudi dr. Andrej Gosar, eden vodilnih mož SLS, po znotrajstrankarski usmeritvi krščanski sociallec in krščanski socialist (tako se je do

leta 1931 največkrat sam imenoval). Zanj je krščanski socializem konsekvantno aktivno uveljavljanje krščansko socialnih načel v družbi.

Pri že znanih dejstvih o razvoju narodno avtonomistične politike SLS in vlogi dr. Gosarja v njej pade v oči zanimiva karakteristika njegovega načina nastopanja. Najkrajše bi ga mogli imenovati zvečine kot zaseben, individualen. Opaziti je na prvi pogled, da v nekaterih akcijah oziroma deklaracijah SLS ali nekaterih skupinah njenih pristašev Gosar ni sodeloval. Tu omenimo le tri najpomembnejše.

1. avtonomistično izjavo slovenskih kulturnih delavcev iz začetka leta 1921, ki so jo sicer inicirali socialistični disidenti: A. Prepeluh, dr. Lončar in F. Erjavec, podpisali pa mnogi liberalni in katoliški znanstveni in kulturni delavci. Da je bila deklaracija vseh Slovenski ljudski stranki, obstaja več dokazov. Do danes se ni dalo ugotoviti, da bi dr. Gosar sodeloval pri formuliranju radikalne slovenske deklaracije, znane bolj pod imenom punktacija konec leta 1932. Obstaja dokaj verjetna hipoteza, da je to deklaracijo po vzoru na HSS predvsem formuliral in obdeloval štajerski krog SLS.

Tudi pri tretji pomembni avtonomistični deklaraciji, tako imenovane stare SLS iz leta 1937, ki so jo podpisali sicer njegovi bližnji politični sodelavci in morda prijatelji: dr. A. Breclj, dr. Iv. Stanovnik, dr. Jakob Mohorič in France Furlan, Gosarja ni bilo zraven.

Kje iskati vzroke za takšno njegovo zadržanje?

Verjetno ne v političnem razhajanju s temi deklaracijami ali njihovimi nosilci, pač pa v njegovem značaju v njegovem individualizmu, preudarnosti in zadržanosti.

Kljub temu, da ni bil zraven pri teh treh zelo javno populariziranih deklaracijah, je moč Gosarja vseeno šteti za enega najbolj temeljitih in preudarnih zagovornikov slovenske narodne avtonomije, saj je napisal nekaj pomembnih člankov in razprav za avtonomijo.

Prvo njegovo pisanje, v katerem se je zavzel za narodno avtonomijo, je bil daljši članek Programatične misli (za program

SLS) v Narodnem gospodarju v začetku leta 1921.

Naslednje leto je v mesečniku Socialna misel, ki ga je tudi urejal, objavil Načrt političnega programa (SLS). V njem je orisal stališče do nekaterih bistvenih političnih socialnih gospodarskih, prosvetno - kulturnih, upravnih in zunanjepolitičnih vprašanj, ki bi ga morala zavzeti SLS.

Glede ustavne ureditve je menil, naj se SLS zavzame za takšno ustavo, ki bo "poleg zadev, ki so z bistvom edinstvene države nujno združene - ena ustava, eno državno ozemlje, eno državljanstvo, ena državna oblast, ki se očituje v zakonodaji, upravi in sodniški funkciji".... določala zadeve avtonomno, prepuščene posameznim pokrajinam.

"V okviru označenih meja morajo imeti kulturno gospodarsko enotne zaokrožene pokrajine v državi - med njimi Slovenija kot posebna enota - popolno politično in gospodarsko avtonomijo z lastnimi ljudskimi zastopi, ter iz njih vzeto in njim odgovorno vlado. Enako morajo tudi v okviru pokrajin poedine upravne enote nižje vrste, okraji in občine imeti kar najširšo samoupravo z ljudskimi zastopi, ki naj bi nadzirali upravo, ter odločali o kulturnih, gospodarskih in socialno političnih zadevah njihovega področja." (Socialna misel 1922, str.: 185 - 186).

Zanimivo je pri tem povedati, čeprav ne sodi v naš kontekst, da se je Gosar zavzemal za to, da "se mora politična uredba države v mejah možnosti ločiti od gospodarske, da mora biti osrednji parlament sestavljen iz dveh koordiniranih (vzporejenih) zbornic: politične in socialno ekonomske." (prav tam).

Kaže, da je s takšnimi svojimi pogledi dr. Gosar odločilno sodeloval pri pisanju predvolilne brošure SLS z naslovom "Sodite po delih" v začetku leta 1923. V brošuri je SLS pred parlamentarnimi volitvami razgrnila obračun svojih pogledov in prizadevanj v preteklih dveh letih, jih vzporedila s prizadevanji svojih nasprotnikov in pozvala velike, naj sodijo po njenih delih. Na koncu brošure, je pod poglavjem predstavljen dokaj konkreten strankin politični program za vsa področja javnega življenja. Tudi v njem je

poudarjena želja SLS po dvodomnem parlamentu s politično in socialno ekonomsko zbornico, ki je tipična krščansko socialna zahteva nasproti liberalni predstavi o parlamentu, kot izključno političnem predstavništvu. Med programskimi točkami, je tudi strankino stališče do slovenske narodne avtonomije, oziroma "samostojnost", kot jo včasih imenujejo. Tu so njeni pogledi na avtonomijo že precej bolj poglobljeno načelno pa tudi konkretno elaborirani. Avtonomijo opredeljuje kot politično, gospodarsko, socialno, kulturno in narodno samostojnost slovenskega naroda. Prizadevanja za avtonomijo opiše kot boj za pravico in samostojnost Slovencev, da o lastnih stvareh na lastnih tleh gospodarijo sami. Brošura pove, da pri odporu slovenskega ljudstva zoper velikosrbski centralizem ne gre le za politično osamosvojitvev slovenskega naroda v okviru avtonomije, ampak tudi za socialni in gospodarski program, za socialno osamosvojitvev slovenskega kmečkega in delovnega ljudstva.

Zadružnim pojasnilom družbene vsebine avtonomije sledi neposreden poudarek, da so Slovenci poseben narod, ki ima svoj jezik, svojo kulturo in izobrazbo ter od Srbov različno vero (Sodite po delih, Ljubljana 1923, str.: 1, 4, 27, 43 - 44). V tem programskem načrtu je SLS govorila o samoodločbi Slovencev v Jugoslaviji, nič pa ni omenjala Zedinjene Slovenije, oziroma samoodločbe tudi za primorske in koroške Slovence, kar je terjala pozneje v svoji narodno radikalni slovenski deklaraciji leta 1932. Do sedaj nam ni znano, kakšno stališče do narodne avtonomije je imel osebno dr. Gosar po blejskem paktu Korošec - Vukičević, ko je SLS pristala na vidovdansko ustavo, stopila v vlado, in dr. Gosar je postal minister za socialno politiko. Vemo le, da so ga radikalni krščanski socialisti v Ljubljani dolžili, da je zapustil svoje prejšnje gledanje na narodno in socialno vprašanje in da se je popolnoma priklonil vodstvu SLS. Vemo tudi, da je dr. Gosar kot socialni minister odobril finančna sredstva za izgradnjo "palače" Delavske zbornice v Ljubljani, kar je bila nedvomno pomembna stvar.

V času šestojanuarske diktature, ko se je poslovil iz vlade, se je

dr. Gosar precej odtegnil strankarskemu življenju in se posvetil skoraj izključno profesuri na Pravni fakulteti v Ljubljani. Seveda je bil v javnosti še vedo zelo aktivno publicistično prisoten. Toda v tem času ni pisal o narodni avtonomiji, ampak o socialnem in ekonomskem vprašanju. Najpomembnejše delo tega časa je njegova knjiga v dveh delih, *Za nov družabni red*, Ljubljana 1933/35, v kateri je razgrnil nove, bolj domišljene in ekonomsko podprte poglede krščansko socialnega nauka, ki ga je na mednarodnem katoliškem planu razlagala okrožnica *Quadragesimo anno*.

K narodnemu vprašanju oziroma k vprašanju slovenske avtonomije v Jugoslaviji se je dr. Gosar aktivno vrnil v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, ko se je znova začel tudi bolj politično angažirati kot moderatorski človek stranikine (SLS) sredine, kot prepričan krščanski sociallec in demokrat. V tem svojstvu je branil Kocbeka in krščanske socialiste pred avtoritarno strankino desnico. Prizadeval si je obraniti enotnost krščanskega socialnega gibanja, uveljaviti znotraj njega tolerantnost, hkrati pa opozarjal na nevarnost totalitarizma.

Leta 1939 je bilo slovensko politično vodstvo, konkretno dr. Anton Korošec, potisnjeno na rob političnega odločanja v državi. Tako celo ni bilo informirano, kaj da bi šele moglo vplivati na sklenitev političnega sporazuma med Srbi in Hrvati (sporazum Cvetković - Maček) in seveda direktno na spremembo političnega statusa Slovenije. V Sloveniji je ob tem dejstvu zavladovalo veliko zadovoljstvo z Beogradom, pa tudi z vodstvom Slovenske ljudske stranke, ki je bilo del režimske JRZ, pa ni znala ali mogla Sloveniji ustavno - pravno ničesar pridobiti.

V slovenskem opozicijskem dnevnem in revijalnem tisku je od septembra 1939 dalje cela vrsta člankov o pomenu avtonomije, združenih z ostro kritiko vodstva SLS. To se je le medlo branilo in nekaj časa zagotavljalo, da se bo naredba o avtonomni banovini Hrvaški ob prvi priložnosti začela analogno uveljavljati tudi za avtonomno banovino Slovenijo. Potem pa so utihnili tudi ti glasovi.

V sami SLS so bili nekateri tudi zelo nezadovoljni s takšnim razvojem, med njimi najvidnejši mož dr. Andrej Gosar. Za Dejanje je v jeseni 1939 napisal članek "Sporazum in Slovenci", ki pa ga cenzura ni dovolila. Zato ga je natisnil kot rokopis in razposlal svojim prijateljem, računajoč da bo krožil tudi v javnosti, kar se je res zgodilo. V članku je bil zelo kritičen do pretekle politike: "Zgodba s sporazumom nam je na lastni koži dokazala, da ne more noben narod politično živeti in napredovati, ako se sam za to ne trudi, temveč polaga vso skrb in odgovornost za svojo bodočnost v tuje roke." Nato govori o nekaterih slovenskih zmotah in pravi: "Najvažnejša taka zmotna predstava je misel kakor, da Slovenija ni nič drugega kakor ena izmed devetih banovin Jugoslavije. Od tod bi namreč sledilo, da se ima slovensko vprašanje rešiti kratko in malo po tem, kakor ne bo pač na podlagi znane pooblastilne naredbe sporazum razširjal na druge banovine v državi. V resnici pa je stvar popolnoma drugačna." Nato razlaga takole: "Gotova posledica sporazuma s Hrvati je, da se bo morala vsa ostala država reorganizirati, to se pravi upravno popolnoma preurediti. Toda ta preureditev je mogoča samo v tem smislu, da se Slovenija na eni strani in ves srbski del države postavijo v isto vrsto z novo hrvaško banovino, da dobe enak državnopravni položaj in enake pravice in dolžnosti, kot jih sporazum daje novo ustanovljeni hrvaški banovini." Nato poudarja pomembno stvar: "Poleg nujnega izenačenja Slovenije s Hrvatsko in recimo tudi kar s Srbijo pa je za dosledno uveljavljanje duha, iz katerega je nastal sporazum, nujno potrebno, da se vrhovna uprava srbskega dela države strogo loči od skupne državne uprave. Dokler tega ni, toliko časa ne bo pravnega zadovoljstva z novo ureditvijo države. Na hrvaški in slovenski strani, se bomo vedno bali neizogibnega pa tudi nevarnega in škodljivega umešavanja državnih in srbskih interesov."

Ob še nešteto konkretnih premišljenih pripombah je za zaključek povedal, da reševanje slovenskega vprašanja ne trpi nobenega odlašanja, kot to trdijo nekateri. "Stvar je nujna in ne trpi nobenega odlašanja. Ne smemo prezreti, da se je ravno položaj

Slovencev v Jugoslaviji po sporazumu s Hrvati močno spremenil. Postali smo proti svoji volji nek mrtev del državne celote, brez pravega skupnega in brez zadostnega lastnega življenja. Ravno v tem pa je največja nevarnost sednjega našega stanja, pa naj si bo za nas same ali za državo kot celoto. V teh težkih dneh (v Evropi se je že začela vojna, op. J.P.) ravno mi Slovenci ne smemo biti le pasiven trpen objekt vladanja in upravljanja brez pravega sodelovanja in brez prave soodgovornosti, marveč moramo zaživeti posebno močno narodno in politično življenje, moramo postati zares živ in aktiven ud državnega organizma."

Ta zelo radikalni pa tudi malce poetični zaključek je popolnoma podoben zaključnim mislim iz istega časa iz članka Slovenci in politika drugega pomembnega slovenskega kristjana, levičarja Edvarda Kocbeka. Ni čudno, da sta se na začetku okupacije Kocbek in Gosar sestajala, pogovarjala in skupaj formulirala razne osnutke deklaracij o slovenskem narodnem položaju in njegovih perspektivah. Razšla sta se nato ob vprašanju odnosa do komunistov.

Izhodišča Gosarjevega družbenega nauka

TEMELJI KRŠČANSKEGA DRUŽBENEGA NAUKA

Krščansko izročilo se je uveljavljalo in se tudi danes uveljavlja v določenem zgodovinskem prostoru in času. Odrešenje človeka se dogaja namreč v razodevanju Boga konkretnemu človeku. Zato je tudi družbeni nauk Cerkve odgovor na vsakokratne življenjske prilike kristjanov in tudi drugih ljudi.

Dinamiko tega razodevanja spoznamo iz Svetega pisma Stare in Nove zaveze. Bog se je razodeval Izraelcem, Kristus je vstopil v določeni prostor in čas in nadaljevanje svojega dela zaupal konkretnim ljudem, apostolom in učencem ter njihovim naslednikom. Apostoli in drugi Jezusovi učenci nekoč in danes so oblikovali uresničenje tega krščanskega nauka v dvatisočletni zgodovini krščanstva po vsem svetu. Še posebno so se odlikovali možje in žene v krščanski zgodovini, ki so spodbudili in uveljavili krščanski nauk v svojem času. Med njimi so bili prvi Jezusovi učenci, cerkveni očetje in kasnejši cerkveni učitelji kot Origen (185-254), Avgustin (354-430), Tomaž Akvinski (1225-1274), Katarina Sienska (1347-1380); v zadnjem stoletju pa možje in žene, ki so pokazali pot krščanskemu družbenemu nauku v razmerah industrijske družbe. To so

bili papeži Leon XIII. (1878-1903), Pij XII. (1922-1939), Pij XII. (1939-1958), Janez XXIII. (1958- 1963), Pavel VI. (1963-1878) in Janez Pavel II. (1978-), nemški škof Emanuel Viljem Ketteler (1811-1877) in mnogi drugi krščanskosocialni delavci po različnih evropskih državah. Pri nas so bili škofa Anton Bonaventura Jeglič (1850-1937) in Anton Mahnič (1850-1920), duhovnika Janez Evangelist Krek (1865-1917) in Aleš Ušeničnik (1878-1952) ter mnogi drugi. V težkih gospodarskih in kulturnopolitičnih razmerah pri nas med prvo in drugo svetovno vojno pa posebno katoliški laik dr. Andrej Gosar (1887-1970).

Krščanski družbeni nauk se je tako dotikal konkretnih zgodovinskih razmer in kristjane in v zadnjih stoletjih vedno bolj tudi druge ljudi dobre volje spodbujal k uresničevanju pravičnosti in ljubezni v konkretnih družbenih odnosih. Odtod krščanski realizem, ki ga je Cerkev zastopala vso dvatisočletno zgodovino krščanstva. Andrej Gosar pravi: "Nobena družbena reforma, ki hoče biti učinkovita, ne sme biti zasnovavana svojevolsko, brez ozira na resnično življenje, njegove sile in njegove zakone. Nasprotno, če hoče biti zares realna in ne utopična, jih mora v polni meri in vsestransko upoštevati. Samo tako lahko zanesljivo odbere sredstva in metode, ki morajo dovesti do želenega uspeha, samo tako se lahko obvaruje praznih fantazij in utopij."⁽¹⁾

Splošni krščanski in posebno družbeni nauk Cerkve torej vsebuje odnos verujočih do stvarnosti, v kateri ti živijo. Odnos verujočih do Boga (ora) in do delovanja v svetu (labora) sta v tesni medsebojni zvezi. Odtod krščansko vodilo, ki so ga v Evropo vpeljali benediktinski menihi: ora et labora, moli in delaj.

Andrej Gosar je v svojih delih združeval zemeljsko in nebeško, človeško in božjo resničnost. Zavedal se je, da nobeno družbeno delovanje ne more uspevati, če človek v prizadevanju za vsakdanji kruh ne išče globljih razlogov in ne premaguje napetosti v osebni in družbeni življenju. Kot benediktinsko geslo izraža napetost človekovega življenja med uresničevanjem v svetu in iskanjem Boga kot zadnjega temelja, je bil tudi Gosar po krščanskem izročilu

prepričan, da je dokončno te napetosti mogoče preseči le zunaj sveta. To zahteva po eni strani odprtost za zemeljsko stvarnost, na drugi pa zavest, da zemeljska stvarnost ne more biti izpolnitev človekovih osebnih in družbenih prizadevanj.

Izhodišče za razvoj krščanskega družbenega nauka je torej najprej Sveto pismo. V njem beremo, kako naj se človek, ki veruje v Boga, ravna v zemeljskem življenju, da bi mogel priti enkrat za vselej k Bogu kot svojemu končnemu cilju. Takšno življenje pa zahteva tudi primeren odnos do okolja in ljudi in prek njih seveda tudi do Boga.

Bog je po krščanskem nauku edini in popolni gospodar nad človekom in svetom. Človek zato ni izpostavljen slepim silam, ampak je po stvarjenju od Boga postavljen kot njegov partner na zemlji. To vključuje enakost vseh ljudi pred Bogom, iz nje pa sledi tudi solidarnost ljudi med seboj. Enakost med ljudmi ima svoje korenine v temeljnem položaju človeka pred Bogom in ni stvar zgolj poljubnih dogovorov med ljudmi. Ker je človek ustvarjen za Boga in poklican k čimvečji popolnosti je s tem poklican tudi k oblikovanju polnejših odnosov med ljudmi po vzoru Boga, ki je medsebojni odnos, je Sveta Trojica. Prva krščanska skupnost je zahtevala, da si kristjani, ki verujejo v Boga, med seboj pomagajo, še posebej so dolžni skrbeti za uboge (Prim. Apd. 4,34)

Kršćanstvo pa se je kljub temu zavedalo omejenosti človekovega položaja na zemlji in je zato upoštevalo človekovo nepopolnost, grešnost, iz česar ravno izvira krščanski realizem v načrtovanju družbenih odnosov. Človek ni sposoben na zemlji uresničiti popolne družbe, niti si ustvariti raja na zemlji. Krščanstvo je nasprotovalo utopijam (prevaram) o popolni družbi. Ravno zato je po Kristusu vsak kristjan poklican, da hodi v veri po poti za njim že na zemlji, da bi končno dosegel popolnost v Bogu.

Kristjani pa se ne umikajo iz sveta, pač pa s svojim delovanjem dejavno posegajo vanj in tako vedno znova preverjajo uresničevanje božjega razodetja v neposredni človeški skupnosti. V moči vere hodijo za Kristusom v uresničevanju takšne družbe na zemlji,

ki ne izključuje nikogar, ampak sprejema vse ljudi kljub njihovim razlikam. Zato po krščanskem nauku "ni več Juda ne Grka, ni več sužnja ne svobodnjaka, ni več moškega ne ženske..." (Gal 3,28) V božji ljubezni do vseh ljudi, ki se je najbolj izkazala v darovanju njegovega Sina človeštvu, je osnova tudi za medsebojno človeško ljubezen in darovanje. (Jan 15, 12) Stalnica krščanskih družbenih odnosov je razmerje, ki ga je ustvarjal na zemlji Jezus Kristus, ko je okrog sebe zbiral učence in jim v moči Duha zaupal, da kot Cerkev, kot sveti zbor, nadaljujejo odrešitveno delo v svetu. (Prim. Lk 24, 36-49) Iz te usta(no)vne določbe sledi odprtost Cerkve in njenega nauka za (vsakokratni sodobni) svet.

Zahtevo, da kristjan spozna znamenja časa, zasledimo že v evan-gelijih (Mt 16, 3), in jo je Cerkev uresničevala vso zgodovino. V zadnjem času so izoblikovali stališča kristjanovega odnosa do sveta družbene okrožnice papežev in II. vatikanski cerkveni zbor, posebno v pastoralni konstituciji Cerkev v sodobnem svetu. V njej zbor izpostavlja zavezanost kristjanov, da prevzemajo odgovornost za svet. Kristjani verujejo, da je ves svet, ne samo skupnost verujočih "osnovala in ga ohranjuje v bivanju Stvarnikova ljubezen."⁽²⁾ Svet in ljudje na njem so božje stvarstvo, zato naj bi se na vseh uresničevalo božje delovanje. Po stvarjenju ima vsak človek z naravo postavljene temeljne danosti in vrednote, ki potrjuje in uči krščanski nauk. Človeška duša je po naravi krščanska, je zapisal že Tertulijan. Ta misel ne izraža kakega triumfalizma Cerkve, ampak pomeni globoko antropološko resničnost, da je človek po naravi ustvarjen za Boga in zato teži k njemu. V tem smislu je tudi češki politik in filozof T. G. Massaryk poudaril, da nima perspektive Caesar, se pravi vojaški državniški red, ampak Kristusovo kraljestvo resnice pravice in svobode.

CERKEV, RAZVOJ INDUSTRIJE IN TEHNIKE

Andrej Gosar je kot kristjan skušal novoveški razvoj industrije in tehnike znova spraviti v sklad s krščanskimi družbenimi načeli ob

upoštevanju dotedanjih smernice Cerkve, ki sta jih izražali posebno obe družbeni okrožnici **Rerum novarum** in **Quadragesimo anno**.

Novoveški razvoj znanosti in tehnike, ki je korenito posegel v družbeno preobrazbo, se je sicer dogajal v okviru krščanske družbe in njenega nauka, vendar se je novoveški človek, posebno pa človek industrije in tehnike vedno bolj oddaljeval od teh krščanskih načel. Zato tudi Gosar opozarja, da bi bilo gospodarsko življenje tudi zdaj bolj urejeno, če bi ljudje tudi zdaj vsaj malo upoštevali krščanska načela.

Kot so opozarjali papeži v prejšnjem stoletju, so novoveška gibanja, ki so zahtevala odcep znanosti od teologije, države od Cerkve in posebno gospodarstva od etičnih načel, kar je zastopala Cerkev, privedla do samostojnosti posameznika, družb in narodov, odprla pa so neomejeno tekmovanje in zavračanje etičnih načel v družbenem življenju. Ta gospodarski in politični liberalizem je povzročil bogatenje posameznikov in narodov na škodo vedno večje bede drugih. Cerkev je obsojala takšna gibanja, posebno idejni, gospodarski, socialni in politični liberalizem, prav tako pa tudi komunizem. Tako je papež Pij IX. že leta 1846, še pred izdajo Marxovega manifesta leta 1848, v okrožnici **Qui pluribus** obsodil komunizem.

Papež Leon XIII. pa je izdal več dokumentov o družbenih vprašanjih. V njih presoja žgoče družbene probleme v luči krščanskega izročila. Obsoja socializem, ker ta zanika zasebno lastnino in ker trdi, da so vsi ljudje enaki, kajti po naravi smo ljudje različni in to je treba upoštevati tudi v družbi.

V okrožnici **Aeterni patris** leta 1879 isti papež nasproti relativističnim, pozitivističnim in materialističnim filozofskim tokovom spodbuja k študiju trajnih vrednot krščanske filozofije Tomaža Akvinskega, ki prinašajo blagoslov družbenemu življenju in pospešujejo tudi razvoj znanosti. V drugih okrožnicah razpravlja o vprašanju zakona in družine, o krščanski družbeni in državni ureditvi. Opozarja, da je vsaka državna oblika dobra, če ne nasprotujejo katoliškemu nauku in če omogoča, da vsak državljani uveljav-

lja ne le svoje koristi, ampak izpolnjuje tudi svoje dolžnosti. Tukaj papež poudari, da ni prava tista svoboda, ki povečuje sovraštvo in zaničevanje božje postave, kakor to učijo liberalci in za njimi ponavljajo komunisti.

V okrožnici o svobodi **Libertas praestantissimum** spregovori o dostojanstvu človeka kot svobodnega bitja. Uporabljajoč svobodo more človek umno uravnavati svoje življenje in doseči končni cilj, ki je v Bogu. Vsak človek ima naravno postavo zapisano v svoje srce, da v skladu z njo svobodno ravna. Ker je to postavo dal človeku Bog, lahko človek po njej odkrije božanski zakon in najde pot do Stvarnika. Zakoni državlanskega prava so dopolnila za ravnanje v družbi in izhajajo iz naravnega zakona. Papež spregovori o svobodi vesti in o toleranci ter našteva temeljne državljske svoboščine mišljenja, pisanja, učenja in svobodo verovanja za vse.

Najpomembnejši prispevek za reševanje družbenih vprašanj svojega časa pa je dal Leon XIII. z okrožnico **Rerum novarum** leta 1891. Njen pomen kot pomen kasnejše Pijeve okrožnice **Quadragesimo anno**, ki je nastala v Gosarjevem času, je spoznala in priznala ne le cerkvena, ampak tudi svetna javnost. Tako je npr. ameriški Senat na pobudo predsednika Roosevelta uvrstil oba dokumenta soglasno med uradne akte Senata.

Po besedah W.Kerberja je industrijski družbeni razvoj vzpostavil take strukture, ki so človeka usužnjevale, zato je morala Cerkev nastopiti s svojimi smernicami, ki gradijo na temeljih krščanske vere in na dosedanjem izročilu Cerkve o družbenih vprašanjih. Treba pa je bilo to izročilo konkretizirati in obrniti na problem delavstva. S tem je po besedah papeža Janeza XXIII. cerkveni družbeni nauk postal "neločljivo povezan s krščanskim naukom o človeku".⁽³⁾

To papežko okrožnico je narekovalo predvsem težko stanje delavcev, spodbudili pa so jo s svojimi konkretnimi dejavnostmi v takratni družbi tudi praktični krščanski družbeni delavci, poleg že omenjenih še škof Mannig iz Anglije, Gibbons iz ZDA, Ch. Perin iz Belgije idr. Nemškega škofa Kettelerja pa je papež Leon XIII. imenoval kar svojega velikega predhodnika. Na Kettelerjevo pobu-

do je nemški parlament že sprejel zakon o zaščiti delavcev. Že pred okrožnico so nastala društva za reševanje perečih družbenih razmer. Leta 1884 je bila ustanovljena "freiburška unija". Združevala je katoliške sociologe in socialne politike evropskih držav, ki so se posvečali preučevanju teh problemov. Tudi pri nas je že pred okrožnico pisal o teh vprašanjih in tudi praktično deloval med delavci in kmeti duhovnik Janez Belec (1856-1889).

Okrožnica **Rerum novarum** je najbolj izrazit dokument neznosnega in brezpravnega položaja delavcev, kar je posledica enostranskega razvoja družbe in neupoštevanja krščanskih etičnih temeljev. Propadel je srednjeveški družbeni red, ki je dejavnost rokodelstva določal v okviru cehovskih združenj in fevdalnega reda, ki je kljub pomanjkljivostim in razlikam zagotavljal stabilnost kmečkega prebivalstva. Z razvojem industrije pa so ostali delavci popolnoma prepuščeni samim sebi. Liberalna individualistična filozofija pa je odpirala široke možnosti izkoriščanja kapitalistom.

Okrožnica postavi delavstvo, kapital in državo kot ključne elemente gospodarskega življenja. Vse troje mora biti v medsebojnem skladju. Država mora poskrbeti za takšno zakonodajo, ki bo uredila status delavcem, določila pravila kapitalu in preprečila zlorabe oz. izkoriščanje. Okrožnica daje smernice za ustanovitev delodajalskih in delavskih organizacij (združenj) ter izpostavi naloge delavcev in delodajalcev, države in Cerkve.

Z okrožnico in krščanskimi družbenimi delavci, posebno s Kremo se je tudi na Slovenskem začelo živahno katoliško socialno-politično in organizacijsko ter prosvetiteljsko delo katoliškega slovenstva. To gibanje je sprožil posebno I. katoliški shod leta 1892, nadaljevali pa so ga shodi leta 1900, 1906 in 1913, praktično pa ga je spodbujalo organizacijsko in prosvetno delovanje katoličanov po vseh slovenskih deželah.

Prvi katoliški shod leta 1892, ki se sklicuje na okrožnico Leona XIII., je že dal smernice za reševanje kmečkega vprašanja, oskrbe v boleznih in starosti in se zavzel za uspešno reševanje problemov vseh treh delavskih stanov: kmečkega, obrtno-rokodelskega in delav-

skega. Te osnove so razvijali naslednji shodi, posebno drugi leta 1900, ki je predlagal že podroben socialni načrt. Osnovo zanj je postavil že Janez Evangelist Krek v Črnih bukvah kmečkega stanu leta 1895. Shod predlaga ustanovitev primernih institucij: stanovsko zastopstvo za kmete, organizacijo prodaje živil, kmetско zavarovanje, znižanje obresti. Obrtniške zadruge, obrtne in trgovske zbornice, kreditne zavode. Predlaga odpravo dela otrok, omejitev nočnega dela, spoštovanje nedeljskega počitka, bolniško in starostno zavarovanje. Občine in dežele naj skrbе za izobrazbo in pouk o teh zadevah.

Naslednji shodi (1906 in 1913) ter leta 1923 so te smernice dopolnjevali in prilagajali novim razmeram. Tako se je shod leta 1923 natančneje ukvarjal z ženskim vprašanjem, preučil socialne struje kot socializem in komunizem in razpravljал o odnosu krščanstva do gospodarstva.

Shod je preučil odnos dela do kapitala in poudaril, da zagotovo velja prvenstvo delu, ker ga opravlja človek. Tudi ta shod se ukvarja z organizacijo socialnih slojev in s programom zadružništva. Svoj prispevek je temu zadnjemu slovenskemu shodu dal tudi Andrej Gosar.

Vzporedno z delom shodov je potekalo delovanje Slovenske ljudske stranke, ki je v družbenih vprašanjih prevzela smernice shodov in jih uveljavljala v družbeno-političnem življenju. Njeno delovanje pa je bilo uspešno tudi na socialnogospodarskem področju, posebno na Kranjskem. Zasluge za to imajo teoretični in praktični delavci katoliškega tabora poleg omenjenih še Andrej Kalan, kanonik Ev. Lampe, najvidnejši kranjski gospodarstvenik; na Goriškem brata dr. Josip in dr. Andrej Pavlica, dr. Anton Mahnič in dr. Anton Gregorčič; na Štajerskem dr. Anton Korošec; Franc Grafenauer s Koroške idr. Leta 1897 je bila ustanovljena v Ljubljani **Slovenska krščansko-socialna (delavska) (107) zveza**, krovna organizacija katoliških izobraževalnih društev, ki je razširjala sklepe shodov in tako uveljavljala smernice katoliškega družbenega nauka med najširše sloje. Tako je odigrala važno kulturno in izobraževal-

no poslanstvo med Slovenci posebno v Avstroogrske.

Okrožnica pa je tudi po svetu sprožila odpiranje katoliških institucij, ki so se posvečale spoznavanju in preučevanju družbenih vprašanj. Razvila so se katoliška društva in na katoliških univerzah so preučevali ta vprašanja in usposabljali ljudi, da so izpeljevali ideje okrožnice na političnem, socialnem in gospodarskem področju. Delovanje Cerkve je bilo tako močno, da je izzvalo očitke v tistih liberalnih krogih, ki jih je to delo ogrožalo v njihovem pohlepu. Že leta 1901 je Leon XIII. moral zavreči očitke, ki jih je kasneje ponavljal tudi marksizem, češ naj se duhovniki ne brigajo za družbeno življenje, v okrožnici pa papež v nasprotju s tem poudarja, da morajo duhovniki med ljudstvo.

MEDVOJNA KRIZA KAPITALIZMA

V tridesetih letih je svetovno gospodarstvo pretresla globoka kriza, ki je znamenje poraza nebrzdane gospodrske tekme. Pokazalo se je, da je popolna svoboda kapitalističnega gospodarstva zašla v krizo, obenem pa še bolj poteptala pravice slabotnih, kajti edino merilo odnosov med ljudmi, skupinami, strankami in razredi je postal trg. Tega niso uspela preprečiti niti prizadevanja Cerkve in krščanskih in drugih združenj, ki so nastala pod vplivom okrožnice *Rerum novarum*.

Papež Pij XI. (1922-1939) v okrožnici *Quadragesimo anno* (Ob štiridesetletnici) leta 1931 ponovno pojasnjuje nekatera družbena vprašanja, ki jih je načel že Leon XIII. in jih dopolni z novimi problemi družbe. Okrožnica se posebno ukvarja s pojmovanjem lastnine, razumevanjem socializma in vlogi subsidiarnih družbenih enot.

Andrej Gosar je zapisal, da je papež "pokazal, kako se je razvil kapitalizem in kako se je spreminjal in razcepil marksizem. Podčrtal je najvažnejše družbene probleme naše dobe ter jih postavil v pravo luč." Zato je po njegovem okrožnica "za našo dobo prav tak napredek, kot ga je svoj čas pomenila okrožnica *Rerum nova-*

rum".⁽⁴⁾

Papež je v okrožnici poudaril pomen zasebne lastnine kot tudi njeno družbeno razsežnost, ki pa ne sme voditi v kolektivizem, ki izniči osebno odgovornost lastnine. Iz lastninske pravice pa izhajajo tudi družbene obveznosti: uporaba lastnine zahteva spoštovanje etičnih načel, v nobenem primeru pa lastninske pravice ne smemo izničiti. Delo in kapital sta v vzajemnem odnosu in v miroljubnem sodelovanju je treba iskati rešitve, ki bodo omogočile primerno družinsko lastnino za delavca, da bo mogel preživljati svojo družino. Gledati je treba tako na vzdrževanje delavca in njegove družine kot na položaj podjetja in vse vsklajevati z družbenim stanjem, se pravi z zahtevami skupne blaginje.

Pij XI. pa posebej izpostavi načelo subsidiarnosti in s tem obstoj malih združb oz. korporacij. V komunističnih krogih so radi poudarjali, da je Pij XI. korporacije zasnoval na podlagi podobnih fašističnih družbenih tvorb. Gre pa le za zunanjo podobnost. Papež hoče v novih razmerah uvesti krščanski red, ki upošteva stanovsko organizacijo, ki bi spet združevala ljudi po strokovni oz. dejavnostni pripadnosti in gojila krščanskega duha vzajemnosti. Povezovala naj bi ne le delavce v sindikatih, ampak delavce in delodajalce. Tako bo prenehalo borbeno razpoloženje, ki vlada med razredi in ki ga zavestno podžigajo komunisti. Te združbe naj bi bile podobne samostojne enote kot občine. Država jih mora pustiti, da samostojno delujejo po načelu, naj večji ne posega na področje manjšega, razen, če niso ogrožene skupne zadeve; se pravi delovati morajo po načelu subsidiarnosti.

V svetu in pri nas so povzročile spore ocene komunizma in socializma, ki jih vsebuje okrožnica **Quadragesimo anno**. Predvsem so nekateri razlagali papeževo mnenje o milejšem socializmu, ki ga razlikuje od nasilnejše oblike, komunizma kot možnost povezovanja socializma in krščanstva. Papež pa nedvoumno pravi, da je "verski socializem, krščanski socializem v samemu sebi nasprotje. Nihče ne more biti dober katoličan in prav tako socialist v pravem smislu."⁽⁵⁾ Na Slovenskem je krog krščanskih socialistov in Kocbeka

menil, da gre pri presoji, ali sta socializem in krščanstvo združljiva, za vprašanja družbene ureditve, ne pa za moralna ali verska vprašanja, torej jih je mogoče razlagati drugače kot papež. Gosar ni delil tega prepričanja.

Papež je ta vprašanja še natančneje pojasnil v okrožnici o "brezbožnemu komunizmu", **Divini Redemptoris** leta 1937. V njej predvsem na osnovi pričevanj iz Sovjetske zveze, Mehike in Španije natančneje pojasnjuje teoretične in praktične posledice komunističnega terorja. Opozarja, kako se zaradi odkrite in prikrite propagande, v levičarskih krogih po svetu komunistični nauk širi po svetu, kjer pa vlada prava zarota molka v tisku. Papež je isto leto v okrožnic **Mit brenender Sorge** (Z žgočo skrbjo), obsodil nacistično ideologijo, ki pravega Boga zamenjuje z germanskim rasizmom.

Na Slovenskem je okrožnica **Divini Redemptoris** poglobila polarizacijo katoličanov. Mnogi se niso dovolj zavedali nevarnosti komunizma, na katere je posebej opozarjal dr. Aleš Ušeničnik pa tudi Andrej Gosar, čeprav je zadnji branil Edvarda Kocbeka, ko so ga napadali zaradi njegovega Premišljevanja o Španiji, ki je izšlo aprila 1937 v Domu in svetu in zaradi česar je Dom in svet dobil novo uredništvo, Kocbek pa je začel z izdajanjem svoje revije Dejanje. S tem se je začelo približevanje krščanskih socialistov komunistom.

Pogubne posledice liberalizma in komunizma je značilno karakteriziral Anton Mahnič in v marsičem ga razumemo še danes, ko pravi: "Socializem je le sin in naravni dedič liberalne države... Malikovalci zlatega teleta so zakrivili socialno vprašanje. In Bog jih bo sodil, a bojimo se, da bodo izvrševalci te sodbe vstali ravno iz zatirane množice. Sodba se bo vršila v obliki socialnodemokratske rdeče revolucije, kazni pa bo socialno politična revolucija. Kakšno bo politično lice v Evropi, kakšne bodo socialne razmere v naši družbi potem, ko bo strašanski vihar izbesnel... Na to bi mogel odgovoriti le Bog."⁽⁶⁾

Krščanski družbeni nauk pa se je na Slovenskem kljub soočenju katoličanov različnih taborov uspešno razvijal in poglobljajal.

K temu so prispevali Aleš Ušeničnik, p. Angelik Tominec in posebno Andrej Gosar.

GOSARJEV DRUŽBENI RED

Gosarjevo bogato teoretično in praktično delovanje je temeljilo na katoliškem nauku, papežskih okrožnicah o družbenih vprašanjih in na študiju strokovnjakov, ki so pokazali konkretne rešitve na osnovi krščanskih načel.

Gosar je v svojih delih preučil ključne družbene probleme in pokazal smernice, ki so se uveljavile v zahodnem demokratičnem svetu v zadnjih desetletjih. Te družbe se namreč opredeljujejo po načelih krščanskega družbenega nauka. Vsebujejo sledeče temelje: Človek kot oseba je temelj, cilj in središče vsega družbenega dogajanja. Ker sam ne more uresničiti svojih ciljev, je sodelovanje oseb znamenje solidarne družbe, družbe vzajemnosti. Ker je družba sestavljena iz več enot, morajo imeti le-te določen medsebojni odnos. Tega vzpostavlja načelo subsidiarnosti: Spoštovati je treba samostojnost manjših enot (združb, korporacij) in jim omogočiti, da se vkljapajo v večje (državo).

Razmah in kriza kapitalizma konec 20 let tega stoletja, uspehi njegove organizacije in njegove meje, nastop komunizma v Sovjetski zvezi, nacizma in fašizma v Nemčiji in Italiji so stopnjevali spopad nacionalnih kapitalizmov spodbudili ponovno brezobzirno izkoriščanje delavstva (prekomerno delo itd.) Še bolj problematični za celotno družbo so postajali neobvladljiva konkurenca, monopol in izkoriščanje odjemalcev in potrošnikov, kreditni sistem, ki je podpiral takšne monopole in s tem gospodarsko samodržstvo. Stopnjeval se je gospodarski liberalizem, ki je terjal zase neomejeno svobodo delovanja in gospodarske rasti in zašel v vedno večje težave. Pokazala se je potreba po omejitvi neomejenega gospodarskega tekmovanja z načrtnimi posegi oz. z regulacijo gospodarskih gibanj in spremljajočo socialno politiko.

Gosar zastopa tkm. stanovsko družbo in ugotavlja, da je ta zani-

miva tudi za nasprotnike krščanstva. Namesto naroda, ki je stopil v ozadje, dobijo večji poudarek stanovske združbe oz. organizacije posameznih stanov: delavcev, kmetov, trgovcev. Ravno zaradi vrhunca kapitalizma in obenem vrhunca njegove krize leta 1930 so se se politična vrašanja osredotočila na posamezne sloje prebivalstva. Tudi komunizem, nacionalsocializem in fašizem so gradili na skupinah ljudi, torej bolj na stanovski kot narodnostni osnovi. Stanovi naj bi bili tudi dopolnilo ali celo nadomestilo parlamentarne demokracije, ker parlament ne more biti ustrezen razlagalec in uveljavitelj hotenj in zahtev teh slojev oz. skupin. Ob reševanju stanja posameznih slojev, bo steklo tudi reševanje celotnih narodnostnih oz. državnih gospodarskih, socialnih in političnih gibanj.

Po Gosarju preko stanov človek kot oseba dobi svojo pomembno družbeno uveljavitev in izpolnitev. Stanovske organizacije lahko same odločajo o svojih zadevah in direktno vplivajo na družbene procese. Delavci lahko preko svojih stanovskih organizacij vplivajo na prodajo izdelkov in se tako vključujejo v trg. Vsakdo naj bi namreč sodeloval pri upravi svojih stvari in izdelkov in vplival na druge družbene sloje, da sprejmejo njegovo udeleženo v družbenem procesu. Ker povsod v teh razmerjih glavno vlogo igra kapital, morata tudi oblast oz. država pomagati, da bo ta proces dobil ustrezno družbeno zagotovilo. Treba je koordinirati posamezne avtonomne skupine, kar je osnovni princip avtonomnega načela osebe in skupin. Vzajemni odnosi se morajo dopolnjevati z načelom subsidiarnosti. Nižje skupine naj rešujejo vse, kar morejo same, višje in najvišja - država le tisto, kar nižje ne zmorejo same, ker to presega njihov delokrog.

Gosar uveljavlja s stanovskim načelom, ki je samo eno izmed načel samoupravnega ali soupravnega principa družbe, temeljna načela krščanskega pojmovanja človeka kot osebe. Osebe se združujejo v manjše enote, te v večje in vse skupaj v državo. To načelo velja tako za stanove kot tudi za pokrajine. Tako lahko skupine ljudi svobodno odločajo in razpolagajo s svojim ter v ostali družbi uveljavljajo svoje interese. To more in mora voditi k sodelovanju in

enakopravnemu uveljavljanju vseh. Gre za splošno samoupravno načelo, ki je podlaga demokratičnemu družbenemu redu in njegova posledica je tudi splošna volilna pravica in pravica odločanja v vseh združbah, v stanovskih in v širši družbeni skupnosti.

Po Gosarju je treba samoupravno načelo v družbi podrobneje regulirati, kar omogočajo praktične gospodarske in družbene smer-nice. Zelo pomembno pa je, da je subsidiarno načelo vgrajeno tudi v parlamentarni sistem, ki omogoča celovito koordinacijo posamez-nih enot in njeno vklapljanje v celoto.

Osnova vsemu družbenemu delovanju pa je krščansko čutenje oz. krščanska verska podlaga, po kateri ljudje gojijo osnovni krščan-ski čut medsebojnega sodelovanja, kar je poudarjal pri nas že Krek, ko je govoril, da je zadružnost, življenje za druge v skupnosti najbližje krščanskemu načelu ljubezni do bližnjega. Danes po Go-sarju zato potrebujemo "ljudi močne in žive, dejavne vere, ki bodo zmožni vzdržati tudi najhujša nasprotovanja in preganjanja."⁽⁷⁾

Za takšno živo vero pa niso dovolj le molitve ampak so potrebne tudi posebne kreposti, predvsem nenavezanost na zemeljske dobrine in krščanska ljubezen. To sta za Gosarja dve zelo konkret-ni stvari: Gre za pravično porazdelitev dobrin in za dostop do teh dobrin slehernemu zemljanu. Dobrine danes uživamo vsi ljudje "kakor iz ene in iste skupne skleda" in kolikor več zajame iz nje eden, toliko manj ostane za druge. To je veljalo nekoč in velja še danes. Prenova krščanskega življenja pa je mogoča le v soglasju z gospodarskimi reformami, ki so podpora družbeni prenovi in Gosar govori tudi za današnji čas, ko pravi: "Naj bo duhovna stran sodob-nega družbenega vprašanja še tako važna in še tako potrebna temeljite reforme, toliko je vendar popolnoma gotovo, da gre, vsaj danes, v prvi vrsti za gmotne pogoje življenja."⁽⁸⁾

Ustvariti je treba torej "nov gospodarski red, v katerem bodo vsi primorani držati se gotovih, krščanskim načelom vsaj približno odgovarjajočih meja..."⁽⁹⁾ Zato 'je prav in nujno potrebno, da se poudarja "velika važnost praktičnega, živega in vzglednega krščanstva."⁽¹⁰⁾

Ta krščanski družbeni red je najlepše utemeljen v veri v Boga Očeta vseh ljudi, iz česar izhaja tudi bratstvo vseh ljudi, ki pa se ne konča na zemlji ampak pri Očetu v nebesih. To torej pomeni, da krščanstvo upa v dokončni socializem šele v nebesih, ne pa na zemlji. Seveda, je pa oboje med seboj tesno povezano, kot Gosar prepričljivo razlaga molitev Očenaš: Ni ustrezne zemeljske ureditve brez vere v nebo in nima smisla vera, ki ne gradi pravičnosti že na zemlji.

Šele na osnovi teh načel lahko gradimo solidarno družbo, kar je tkm. krščanski aktivizem, izraz, ki ga je Gosar uporabljal namesto krščanskega socializma, kar je postala sporna označba po okrožnici Quadregesimo anno.

Človeška sebičnost je kriva, da reforma družbe ne uspe, zato se je treba stalno boriti zoper privilegije posameznikov, da bi samovoljno odločali o gospodarstvu in postaviti tudi praktične kriterije, po katerih bo gospodarstvo delovalo družbeno vzajemno in bo upoštevalo načela solidarne družbe.

Ker je socialno vprašanje konkretnih družbeno-ekonomskih razmer, zahteva Gosar znanje in posluš za socialne probleme živega človeka. Zadovoljivo blagostanje vseh pa je pogoj za primerno moralno življenje, huda revščina pa vzrok moralne propadlosti; prostitucije, brezboštva itd.

Za uresničevanje krščanske vizije družbe pa Gosar postavlja tudi konkretne zahteve, ki so združitev in povzetek krščanskih družbenih smernic, ki jih je sestavil in dopolnil sam s pomočjo spoznanj nekaterih družbenih teoretikov.

KONKRETNE ZAHTEVE

Zasebno lastnino⁽¹¹⁾ (v industriji ali kmetijstvu) lahko družbene institucije omejijo, če omejitev bolje služi obči blaginji oz. poteku gospodarstva.

Korenine zla tičijo tudi v preveliki zemljiški posesti (takrat npr. v Nemčiji, danes še vedno v Južni Ameriki, ne pa pri nas), zato ji je

treba določiti gornjo mejo.

Lastnina je življenska nujnost, česar se zavedamo še posebej po 45 letih brezlastninske družbe. Ravno zato hoče krščanski socializem (aktivizem) čim večjemu številu ljudi omogočiti primerno imetje. Ne pa zato odpraviti zasebno imetje, ampak ga posplošiti oz. jo primerno socializirati, kadar je to v splošni blagor. Tako je treba z davki, kontrolo, finančno policijo itd. omogočiti zbiranje premoženja za potrebne. Posebna socializacija je potrebna za večja podjetja: rudnike, večje tovarne. Lastniki naj bodo na eni strani sami proizvajalci: strokovne delavske organizacije in produktivne zadruga ter na drugi tudi zastopniki porabnikov: konsumna društva pa tudi občine, dežele in država. Da ne bi prišlo do državnega ali občinskega kapitalizma (npr. tobačne tovarne) ali komunalizacije, se vprašanje odgovornosti lahko reši tudi z možnostjo, da delavci postanejo delničarji teh podjetij in sicer tako, da dobiček, ki je nastal tudi zaradi njihovega dela, vložijo v delnice. Tako podružabljanje ali socializacija ni isto kot podržavljanje.

Premožnejšim slojem je treba zakonsko določiti dolžnosti do družbe, ki jih imajo iz presežka premoženja: sem spada npr. najvišja premoženjska meja, ki je po njegovem pogoj za uspešne družbene reforme, kajti "dokler ima nekdo neovirano možnost da bogati, se bo upiral reformi in podružabljanju, kajti osebno bogastvo **nikakor ne pomeni vselej istočasno tudi splošnega družbenega dobička in družbene koristi.**"⁽¹²⁾

Gosar zato razlikuje med podjetji, ki so splošne koristi in ostalimi, ki koristijo le zasebnikom. Denar, ki se zbira v kartelih, trustih in koncernih, je samo za lastnike, pridobili pa so ga na račun izkoriščanja delavcev, naravnih dobrin, pa tudi potrošnikov. Kdor nima sredstev, se ne more gospodarsko uveljavljati, četudi je sposoben, zato je treba tudi revežem omogočiti, da bodo od dobička ali od družbenih sredstev kot delnico vložili v gospodarsko panogo.

Odpraviti je treba anonimni kapitalizem, vsa podjetja, njihove delničarje je treba spraviti pod državno ali občinsko kontrolo. Da

ne bi prišlo do državnega kapitalizma, je bolje uveljavljanje poimenskih delnic: Vsi delničarji naj postanejo znani in upravno registrirani.

Obrestna mera mora odgovarjati dejanskemu stanju gospodarstva, ne pa da na ta račun bogatijo špekulantje. Zato je potreben državni nadzor in zavarovanje bančnih vlog, kar zmanjša možnost špekulacij.

Dolžnost dela veže vse ljudi, nihče ne bi smel dela opustiti, sicer morajo drugi zanj delati. Tudi premoženje samo po sebi ne odvezuje od dela: delo je krščanska dolžnost vseh. Protikrščansko je, da se določeni ljudje lahko zabavajo po mili volji, drugi pa morajo delati, kar je znamenje poganske liberalne družbe.

Z zakoni je treba urediti razmerje med delodajalcem in delavcem: Delo modernih podjetnikov ni le njegovega lastnega pomena, ampak ima zaradi tega, ker preskrbi preživljanje tisočem, **občesocialni značaj**. Od podjetnika ni moč absolutno zahtevati družinske plače, če podjetnik zaradi gospodarskih težav ne more izplačati mezde.

Delavec sme sicer v vsakem slučaju zahtevati, da se mu ustvari možnost človeka vrednega življenja. Toda tega ne more in ne sme uveljaviti vedno le nasproti svojemu delodajalcu, "marveč mora to terjati od organizirane človeške družbe," ki mu mora zagotoviti to, česar ne zmore podjetnik.⁽¹³⁾

Vprašanja socialne zaščite so zahteve po minimalni plači, ureditev delovnega urnika ter dela žensk in maladoletnikov, podpora malim kmetom, primerno zdravstveno in starostno zavarovanje, rešitev stanovanjskega vprašanja itd. Vsaka socialna reforma zahteva celotno preoblikovanje vseh družbenih dejavnosti, ne samo enega podjetja, kot ponovno doživljamo danes.

Upoštevati moramo načelo subsidiarnosti namesto lažne (formalne) demokracije oz. uvesti načelo soupravljanja. Tudi delavci morajo imeti vpogled v delovanje in biti udeleženi pri vodstvu podjetja. Souprava temelji na načelu, da je človek sebično bitje in da po načelu sebičnosti teži za uveljavljanjem samega sebe. Če se to

primerno kanalizira, bo družbeni red in napredek uspešen. Tudi stavka je po načelih krščanske pravičnosti utemeljena.

Souprava zadeva tako posameznike kot države v njihovem odnosu med seboj in pri tem poudarja Gosar načelo, ki ga je za uspešno in miroljubno sodelovanje med narodi postavil že nemški filozof Emanuel Kant: Svobodna politična (in gospodarska) soodgovornost posameznika in po federlističnem pravilu možnost sodelovanja republikanskih držav je zagotovilo za pravično družbo in za mir.

Danes se znova uveljavlja tržno gospodarstvo, vendar je treba povezati pridobitve sodobnega planskega gospodarstva in socialne zakonodaje. Človeka je treba stimulirati v njegovi sebičnosti, da bo proizvajal, ker bo od tega imel tudi sam več. Zato po Gosarju "sebičnost ni vnaprej slaba, kajti po naravi vsakdo gleda najprej zase, treba je le da se to uredi po načelu pravičnosti."⁽¹⁴⁾ Treba pa je poskrbeti tudi za to, da bo proizvajanje vključilo čim več ljudi in da se šibkejši po potrebi primerno zaščiti s socialnimi mehanizmi.

Za uspešno poslovanje je potrebna resnična souprava, soudeležnost in delitev dela. "Krščanski socializem uči sožitje vseh slojev, njegov boj velja družbenemu parazitstvu, ki zajeda družbo, šele na to se lahko vzpostavlja vzajemnost. Tudi v času Kreka so liberalci očitali, da Krek seje razdor, vendar ga ni bil kriv on, ampak sebičnost mogotcev. Ti so kritizirali tudi Kreka, ni pa bil kriv njegov nauk, ampak oderuštvo liberalnih veljakov. Krščanski socializem zato ni naperjen proti stanovski vzajemnosti, ampak ji pripravlja pot."⁽¹⁵⁾

Gosar zahteva družbo po krščanskih načelih. Krščanski družbeni nauk je obogatil z novimi teoretičnimi pristopi in praktičnimi izkušnjami. Če najdemo v njegovih delih tudi njegovo osebno versko prepričljivost, s čemer se je v mnogočem približal smernicam, ki jih poudarjajo papeži po II. vatikanskem cerkvenem zboru do Janeza Pavla II., ki je izpostavil pomen človeka kot subjekta dela, začutimo, da govori konkretnemu, živemu v družbeni okvir postavljenemu človeku.

Čeprav družbeni teoretiki danes ne govorijo o krščanskih načelih, je uspešno reševanje družbenih problemov utemeljeno v tem izročilu, kakor ga je dograjeval Gosar. Vzajemno gospodarstvo tudi danes ne more mimo zahtev po socializaciji (vzajemnosti) in uveljavljanju tržnih mehanizmov, ki temelje na zasebni udeležbi in svobodi. Od uspešnega premagovanja napetosti med tržno samovoljo in družbeno soodgovornostjo, posebno do prikrajšanih, pa je odvisna srečna družba.

Opombe

1. Gosar, A., Za nov družabni red, Sistem krščanskega socialnega aktivizma I, Celje 1933, 87.
2. Konstitucija II. vatikanskega cerkvenega zbora Cerkev v sedanjem svetu 2/2.
3. Janez XXIII, okrožnica Mater et magistra, leta 1961, št. 222.
4. Gosar, A., n. d.I, 10.
5. *Quadragesimo anno*, št. 120.
6. Mahnič, A., Več luči. Iz Rimskega katolika izbrani spisi, Ljubljana 1912, 275.
7. Gosar, A., Socialni nauk Cerkve, Ljubljana 1939, 266.
8. Gosar, A., Za nov družabni red I, Celje 1933, 297.
9. Gosar, A., Za krščanski socializem, Ljubljana 1923, 11.
10. Gosar, A., n. d., 12.
11. Deloma jih povzemam po Simčič, T., Uvod v Gosarjev krščansko socialni nauk, v: 2000, 42/43, 152/153.
12. Gosar, A. Za nov družabni red II, 402.
13. Gosar, A., Za krščanski socializem, 17.
14. Gosar, A., n.d. 27.
15. Gosar, A., n.d. 37.

Gosar odgovarja na vprašanja našega časa

Ko je dr. Andrej Gosar že na pragu 2. svetovne vojne objavil svoje najvažnejše življenjsko delo *Za nov družabni red*, ki je sinteza njegovega življenjskega opusa, ga je zasnoval za tedanji čas in prostor. Sledil pa je čas velikih miselnih in socialnih sprememb, čas ko se je podiral svet demokratične družbe, na katerem je Gosar gradil, ko je še z vso močjo kapitalizem izkoriščal delavstvo in ko so se razbohotile totalitarne ideje fašizma, nacizma in komunizma. V tem vzdušju je Gosar snoval novi družbeni red, uperjen proti zmotam tistega časa.

Postavlja se tedaj vprašanje: ali ima danes smisel obnavljati in prikazovati probleme neke družbe, ki je potonila v zgodovino?

Ali naj bo njegovo delo samo historičen prikaz družbenega modela, ki mu tedaj ni bilo usojeno zaživeti in je pristalo na smetišču zgodovine? Ali pa ima v sebi globlje korenine, ki bi tudi današnjemu času utegnile prispevati svoj del ob nastajanju in urejanju naše nove družbe na poti demokratizacije in uvajanja tržnega gospodarstva?

Kdor pozna Gosarjevo delo, se bo zlahka odločil za drugo alternativo.

UVAJANJE DEMOKRACIJE

Sama vojna in še čas kasnejših 50 let sta prekinila tok nekega časa. Spet pa lahko trdimo, da so tu in danes nastopile razmere, v marsičem podobne predvojnim. Zopet skušamo uvajati demokracijo z vsemi napakami in pomanjkljivostmi, s katerimi se je tedaj Gosar kritično spopadal. Njegova razprava "Krizna moderne demokracije" je zato še danes lahko kompetenten učbenik.

Na splošno sicer prevladuje prepričanje, da so v vmesnem obdobju nastopile v evropski in svetovni družbi tako globoke spremembe, da bi Gosar svoj "novi družbeni red" pisal danes drugače in da je zato težko govoriti o aktualnosti Gosarjeve misli; vendar v njegovem delu je mnogo takih spoznanj, ki so preživela svoj čas in so nam lahko še danes v razmislek. Spričo omenjenih sprememb bi Gosarju res ne bi bilo več treba posvečati pozornosti zmotam marksizma in totalitarnih sistemov na splošno, saj sta z njimi opravila čas in zgodovina. Mnogo manj prostora bi namenil boju proti izkoriščevalskemu kapitalizmu, ki je v svetu vsaj na splošno že ukročen. Odpadla bi tudi vsa polemika o nesoglasjih in trenjih v katoliškem krogu med zagovorniki solidarizma, korporativizma in še o mnogih drugih kamnih spotike. Končno pa so vsa ta vprašanja v Gosarjevem delu le bolj drugotnega pomena. Poglavitna vrednost Gosarjevega dela je nedvomno sistemska obravnava vseh bistvenih družbenih vprašanj, ki jih rešuje kot celoto v medsebojni soodvisnosti. Zato nam je Gosarjev sistem krščanskega socialnega aktivizma še danes zanesljiv kažipot in nauk, da družbenih problemov ni mogoče uspešno reševati enostransko.

PARLAMENTARIZEM

Poleg teh splošnih okvirov pa najdemo v Gosarjevem delu tudi dovolj konkretnih predlogov in rešitev, aktualnih in pomembnih prav za naš čas. Poleg političnega zastopstva v državi (državni zbor) se Gosar zavzema za stanovska in strokovna zastopstva, za čim bolj stabilno vlado s stalnimi strokovnimi parlamentarnimi odbori. Teh

načelnih ugotovitev ne pušča na ravni teorije, temveč pokaže tudi pota in načine, kako priti do njihove realizacije. Tu ni mesta za obširnejšo predstavitev tega projekta, omenimo naj samo eno, za naš čas zelo poučno Gosarjevo ugotovitev, ki jo dobesedno navajamo. Takole piše: "Danes stoje v ospredju vsega javnega življenja predvsem razna pereča gospodarska in socialna vprašanja. Jasno pa je, da v teh in podobnih zadevah ni mogoče nič pametnega ukreniti, dokler imajo tu vsi enako besedo. Če se parlamenti danes vmešavajo v vse stvari, in to s prav univerzalno nekompetentnostjo (Duprat) odloča kmet o delavskih, delavec o kmečkih, oba pa o obrtniških, industrijskih, uradniških in vseh drugih zadevah, ki jih mnogokrat niti malo ne zadevajo...Naravno je, če postane vsaka, še tako nepolitična zadeva v demokratičnem parlamentu politična ter se presoja zgolj po političnih vidikih.

Nadaljnji vzrok mnogoterih težav in neprilik demokratičnega parlamentarizma je proporc (proporcionalni volilni sistem). Čeprav se zdi, da je proporc povsem naravna in nujna demokratična ustanova, je po njem nedelavnost in nesposobnost parlamentov le še narastla. Dokler so se poslanci volili po večinskem principu, se je mogla v parlamentnih voditi politika večinskih strank. Proporc pa je omogočil, da so dobile vsaj po nekaj mandатов številne male skupine, ki bi sicer ne izvojevale nobenega mesta ter bi ravno zaradi tega ob volitvah niti samostojno ne nastopile. Ta razcepljenost parlamentarnega zastopstva v številne stranke in strančice je težave demokratičnega parlamentarizma le še povečala" (Za nov družabni red str. 488).

Ta zapis izpred pol stoletja se prav nič ne razlikuje od razmer v našem parlamentu in naši vladi. Problematičnost proporcionalnega volilnega sistema, ki jo je kritično presojal Gosar, velja še danes.

"Močno ovira delo parlamenta tudi običajni parlamentarni način sestavljanja vlad in njihova odvisnost od vsakokratnega razporeditve v parlamentu. Vlada, ki se mora neprestano boriti za večino v parlamentu, ne more posvetiti svojih moči pravemu delu, temveč je njena glavna skrb in njeno glavno opravilo spretno taktiziranje,

da ne ostane v manjšini. Prav zaradi tega se tako rekoč vse parlamentarno delovanje suče predvsem okrog obstoja vlade, njene obrambe na eni in njenega rušenja na drugi strani" (Za nov družabni red, str. 489).

V povezavi z našimi razmerami tudi tu ni potreben poseben komentar.

UMSKA IN MORALNA ZRELOST

Seveda, se Gosar ne zadovoljuje z ugotavljanjem razmer.

Vedno išče rešitve za ozdravljenje vseh, tudi najtežjih problemov: ekonomskih kakor tudi onih, ki zadevajo ozdravljenje razklane in moralno bolne družbe. Z njemu lastno prodornostjo, logiko in globoko razvitim smislom za realizem se loti vseh vprašanj v spoznanju, da ureditev družbe ni samo ekonomske narave, temveč v prav tolikšni meri vprašanje umske in moralne zrelosti ljudi. Prav temu vprašanju posveča v svojem delu zajeten del razglabljanj. Odločno odklanja vsakršno demagogijo. Umska in moralna zrelost ljudi na splošno in posebej še v politiki je osnova in pogoj ureditve vsake družbe in s tem splošne blaginje.

OBČESTVENOST

V teh razmišljanjih gre Gosar še dalje od zgolj umske in moralne zrelosti ljudi. Končno rešitev vseh nakopičenih problemov vidi v občestveni preureditvi celotne družbe, brez katere ni mogoče pričakovati uspehov. Tu je začetek in konec vseh prizadevanj, čeprav se zdi, da pri tem zadevamo na nepremagljive ovire. Jedro problema - pravi Gosar - "je v tem, kako vzbuditi v ljudeh pravega občestvenega duha in sprožiti v družbi tiste sile, ki bodo same po sebi, iz resnične notranje potrebe uravnavale družbeni tok in razvoj v občestveno smer" (Za nov družabni red, str. 226).

To misel utemeljuje s tem, "da so ljudje nad dosedanjim načinom življenja in urejanja skupnih družbenih zadev tako rekoč obupali.

Brezkončno razpravljanje v parlametnih in na nešteti narodnih in mednarodnih konferencah, v odborih in komisijah, ki svojega dela nikdar prav ne končajo in nikdar nič odločnega ne sklenejo, tudi če je sila še tako velika in pomoč še tako nujna, vse to je vzelo ljudem sleherno vero v dosedanji način vladanja in upravljanja" (Za nov družabni red, str. 226).

Seveda, vidi pri tem tudi drugo nevarnost, da so ljudje hitro pripravljeni verovati tistim, ki jim obljublajo, da bodo z energično potezo, brez nepotrebnih besedi in brez običajnih demokratičnih postopkov, napravili red. Tu pa je na potezi umska in moralna zrelost ljudi.

OD DEMOKRACIJE K SAMOUPRAVI

Poglavitna napaka prejšnjih in sedanjih časov, kolikor zadeva uvajanje demokracije, je po Gosarjevem prepričanju v tem, da jo pojmujejo zgolj vnanje, ne zavedajoč se njenih notranjih razsežnosti. Pod vplivom francoske revolucije je ljudi prevzela želja po enakosti in se je zato izoblikovala splošna in enaka volilna pravica. To je bila politična zmaga in je na političnem področju v resnici odražala voljo ljudi. Demokracija je postavila vse ljudi v isto vrsto in jih popolnoma izenačila. "Demokratsko ljudstvo je bilo po tej ideologiji le nekaka vsota svobodnih in enakopravnih državljanov. Razne socialne skupine pri tem skoraj niso prihajale v poštev. Pojem ljudstva je imel takrat skoro izključno političen smisel, kajti šlo je predvsem le za politično enakopravnost, za politično demokracijo" (Za nov družabni red, str. 490).

Ko pa so se v življenju čedalje bolj pojavljali gospodarski, socialni, kulturni in drugi problemi, kot ugotavlja Gosar v citiranem delu, so se metode demokratičnega odločanja razširile tudi na ta in vsa druga področja javnega življenja. Tu pa ne moremo več govoriti o enotni volji ljudi, saj se soočamo z različnimi interesi volilcev, ki so si često v velikem medsebojnem nasprotju. Pojavijo se različne socialne skupine, stanovi, delavci, kmetje, obrtniki, industrijalci,

cela vrsta med seboj prepletnih družbenih skupin, ki imajo vsaka svoje posebne težnje. Parlament, izvoljen na podlagi splošne in enake volilne pravice, ostaja le organ političnega ljudstva, je le politična ustanova in kot tak ne more biti tolmač številnih ljudskih potreb, želja in stremljenj. Demokratični parlamentarizem je zato treba reformirati, da bo v polni meri ustrezal svojemu namenu. Nič več naj ne bi imel vsak državljan samo po en glas, temveč imej toliko glasov, kolikokrat je član ali pripadnik kake samoupravne skupine, ki se mora v družbi po svojem pomenu samostojno organizirati, da je sposobna uveljavljati svoje potrebe in cilje.

To je načelo in globoko spoznanje, ki mu Gosar tudi po praktični in organizacijski strani posveča velik del svojih razglabljanj in ponuja zanje praktične rešitve. O teh vprašanjih na tem mestu ne moremo podrobneje razpravljati; gre pa nedvomno za pomemben Gosarjev prispevek k ureditvi sedanje, še bolj pa bodoče družbe.

SAMOUPRAVA

V luči teh spoznanj se Gosar zavzema za samoupravno ureditev družbe. Lahko trdimo, da je samouprava najdalekosežnejši Gosarjev prispevek k ureditvi bodoče družbe. Organizacijo samouprave po njegovi zamisli ni mogoče prikazati v kratkem besedilu, zato naj jo predstavimo le v glavnih obrisih.

Samoupravo prikazuje v svojem delu kot nekako nasprotje parlamentarni demokraciji, vendar bi lahko rekli, da jo Gosar razlaga kot poglobljeno demokracijo. Njegova teza se glasi: "Od demokracije k splošni samoupravi." Dalje ugotavlja, "da moderni demokratični parlamentarizem ni nič več kos aktualnim nalogam sedanjega časa. Njegova nesposobnost in nedelavnost, demagogija in koruptnost, ki v njem carujejo, so tako težke in tako hude napake, da bi vsaj na prvi pogled res upravičeno zdvomili nad to ustanovo modernega javnega življenja" (Za nov družabni red, str. 492).

In še naprej: "Moderno demokratično gibanje predstavlja samo

prvo stopnjo splošnega, vse obsegajočega samoupravnega razvoja. To, kar je bila v prvi polovici 19. stoletja ideja demokracije, to postaja danes bolj in bolj ideja vsestranske samouprave" (ibidem, str. 493).

To je težnja po vsesplošni osamosvojitvi ljudstva sleherne nadvlade, težnja po decentralizaciji oblasti in pristojnosti. Samouprava po Gosarjevi zamisli je logična izpeljanka načela, da vsa oblast izhaja iz ljudstva, ne od države. Državi gre prednost edinole, kolikor so njeni interesi važnejši od zgolj lokalnih interesov in koristi.... Zmota je namreč misliti, kakor da je država, zgodovinsko ali celo sociološko pred raznimi drugimi, "nižjimi" upravnimi enotami, npr. pred deželo ali celo pred občino, in da je torej njena oblast prvotnejša od deželne ali občinske uprave in oblasti.Vsaki, tudi najnižji upravni enoti gre toliko oblasti in toliko pravic, kolikor jih potrebuje za samostojno urejanje vseh svojih zadev. Zlasti ni treba, da bi to oblast in z njo združene pravice prejela šele od države, temveč jih ima sama iz sebe, iz svoje lastne biti, na temelju svojega naravnega območja. Tako se vse stvari, kolikor imajo ožji, lokalni značaj, dejansko urejajo in upravljajo v okviru pristojne ožje upravne enote.... Dosledno uveljavljanje samoupravnega načela je bistven pogoj za resnično decentralizacijo politične oblasti in uprave.... Predvsem je očitno, da mora v smislu samoupravnega načela nujno nastati toliko različnih samoupravnih organizacij, kolikor ločimo javnih področij javnega življenja. Samoupravno načelo ne velja samo v politiki in gospodarstvu, temveč prav tako za kulturno in stanovsko področje.

(Misli in citati so povzeti iz poglavja "Samoupravno načelo kot temelj občestvene politične ureditve" iz knjige Za nov družabni red).

Tudi v Sloveniji uvajamo lokalno samoupravo, ki pa ni identična z Gosarjevo zamisljo, saj država odstopa le del pristojnosti občinam. Kljub temu pa je to lahko prvi korak k uresničitvi prave samouprave, kar bo nedvomno pokazal bodoči razvoj. Težko je verjeti, da bosta ob nejasni delitvi pristojnosti zadovoljni obe strani.

UVELJAVITEV KONCILA

Po vsem, kar smo doslej povedali, ne smemo prezreti še ene razsežnosti v delovanju dr. Gosarja. Njegovo krščanskosocialno delo pada v čas od leta 1920 do začetka 2. svetovne vojne, v zelo razgibano dobo, ko so tudi na drugih področjih nastajali med slovenskimi katoliškimi izobraženci novi miselni tokovi, v marsičem nasprotni tedanjim političnim in tudi cerkvenim gledanjem. Generacija slovenskih katoliških kulturnikov, ki je bila pred vojno na višku ustvarjalnosti, je prispevala pomemben delež k naši kulturi, narodnostnim vprašanjem in razbistritvi socialnih vprašanj; to zadnje prav po zaslugi dr. Gosarja. Ta rod, ki je nadaljeval križarsko gibanje na Slovenskem, se v imenu pristno evangelijskih in osebnostnih vrednot zavzema za poduhovljenje življenja Cerkve, obrača pozornost k Svetemu pismu, prenovi bogoslužja, socialni pravičnosti in svobodi človekove osebnosti. Te svoje težnje je izpričal na znanih akademskih kulturno socialnih tednih v Bohinju, ki jih je akademska skupina organizirala po zamisli dr. Gosarja kot najvidnejšega predstavnika in predavatelja na teh zborovanjih.

Ko so na 2. vatikanskem cerkvenem zboru vzniknila nova spoznanja Cerkve in ko se je ta na široko odprla svetu, smo z radostjo ugotovili, da so koncilске ideje lastne križarskemu gibanju, lastne krogu katoliških kulturnikov in izobražencev zbranih na Bohinjskih tednih. Nastalo je novo upanje, veselje in pričakovanje, da bodo koncilska spoznanja zaživela v vesoljni Cerkvi in tudi pri nas na Slovenskem v znamenju *aggiornamenta*, kar pomeni tukaj in zdaj. Lahko pa rečemo, da se je to upanje in pričakovanje vse premalo uresničilo.

Kdo je, ki bi lahko odgovoril tudi na to vprašanje našega časa?

dr. Andrej Gosar

Mislec - sociolog, ekonomist, pravnik, politik eden od najvidnejših utemeljiteljev krščanske socialne misli pri nas.

Rojen v Logatcu 30. novembra 1887, na Brodu, v skromni čevljarški družini.

Osnovno šolo konča v domačem kraju, kjer se 2 leti uči čevljarstva.

Leta 1902 se vpiše na drugo državno gimnazijo v Ljubljani, kjer maturira 1910. leta, istega leta vpiše študij prava na dunajski univerzi, kjer diplomira 1915. leta, doktorira pa 1916. leta.

Med študijem je zaposlen pri južni želenici (1911-1912).

Že med študijem začne s pisanjem strokovnih člankov o socialnih in vzgojnih vprašanjih za slovenske časopise.

I. svetovno vojno preživi pretežno kot avstrijski vojak.

Še med vojno 1918 se poroči z Logatčanko Antonijo Mihevc (Pogorčevco).

Politično dela za slovensko ljudsko stranko (SLS) in pri sindikatu - Jugoslovanska strokovna zveza.

Konec 1918. leta se zaposli pri Deželni vladi za Slovenijo kot strokovnjak za socialna vprašanja.

Naslednje leto se študijsko izpopolnjuje v Munchnu.

Leta 1920 je izvoljen na listi SLS v ustavodajno skupščino Jugoslavije.

Po razpustu skupščine decembra 1922 se zaposli pri Zadružni zvezi do leta 1925, ko je na volitvah izvoljen v parlament, nato pa opravlja v beograjski vladi posle ministra za socialno politiko.

Od 1929 do 1938 v presledkih zastopa Jugoslavijo v generalni skupščini Društva narodov v Ženevi.

Od 1929 do 1931 je član vrhovnega Državnega zakonodajnega sveta pri ministrskem svetu.

Od leta 1929 kot izredni profesor, od leta 1935 pa kot redni profesor poučuje pravo, ekonomijo in sociologijo na Tehniški fakulteti ljubljanske univerze - vse do 1944. V tem času je tudi dekan oz. prodekan na isti fakulteti.

Leta 1935 je izvoljen za tujega člana Slovanskega inštituta v Pragi.

V vojnih letih od 1941 do 1944 se ne vključi v osvobodilno fronto zaradi svojega kritičnega odnosa do komunistične usmerjenosti OF, pač pa vodi lastno politično skupino, ki zunaj bele garde in domobranstva pripravlja odpor zoper okupatorja. Novembra 1944 je aretiran in od decembra 1944 do junija 1945 preživi v koncentracijskem taborišču Dachau.

Do upokojitve 1958 predava na ljubljanski univerzi zemljiško knjigo ter geodestko in rudarsko pravo. Javno delovanje, zlasti publiciranje mu je po vojni povsem onemogočeno. Pred hišnimi preiskavami skriva svoja po vojni napisana dela.

Umre 21. aprila 1970 v Ljubljani.

■
V časopisih in revijah, kot so: Domoljub, Zlata doba, Čas, Jugoslovanski obrtnik, Delavska pravica, Novi čas, Narodni gospodar, Oznanilo, Pravica, tudi njen izdajatelj, Nova revija, Slovenec, Socialna misel, tudi urednik in izdajatelj, (posmrtno v Novi reviji in Reviji 2000), objavi blizu 250 člankov in razprav.

■
V samostojnih knjigah objavi naslednja dela:
Narodnogospodarski eseji, Ljubljana 1920
Odlomki socialnega vprašanja, Ljubljana 1921
Za krščanski socializem, Ljubljana 1923
Socialna ekonomija, Ljubljana 1924
Razprave o družbi in družabnem življenju, Ljubljana 1932
Uvod v sociologijo, Ljubljana 1932
Reforma društva, Beograd 1933
Za nov družabni red, I, Celje 1933
Gospodartvo in vera 1934 (tudi v češkem prevodu: Kam od kapitalizmu? 1936)
Za nov družabni red, II, Celje 1935
Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge in problemi, Ljubljana 1939
Socialni nauk Cerkve po besedilu papeških okrožnic, Celje 1939
Banovina Slovenija, Ljubljana 1940
Eden je Gospod, misli o božjem kraljestvu na zemlji, Ljubljana 1943
Sodobna socialna etika, Logatec 1994 (izdajatelj občina Logatec, založnik Rokus d.o.o. Ljubljana).

O avtorjih Srečanj

Prof. Tomaž Simčič

Rojen je bil v Trstu leta 1958. Diplomiral je na Leposlovni fakulteti v Trstu. Na Tržaški slovenski srednji šoli poučuje slovenščino in zgodovino. Že dalj časa je član uredniškega odbora Mladika.

Leta 1986 je pri Goriški Mohorjevi družbi objavil monografijo o dr. Jakobu Ukmarju. V letu 1982 pa je izšla v Ljubljani njegova pomenljiva študija Andrej Gosar, krščansko in socialno gibanje - prav gotovo Simčičevo najbolj odmevno delo, s katerim je na novo osvetlil življenje in delo tega svojskega evropsko naravnane slovenskega misleca.

S študijami in članki sodeluje prof. Simčič v slovenskem tisku v zamejstvu in v Sloveniji.

Živi v Trstu.

Dr. Janko Prunk

Rojen je bil leta 1942 v Loki pri Zidanem mostu. Diplomiral je iz zgodovine in sociologije leta 1966 na ljubljanski univerzi, kjer je leta 1976 doktoriral s temo Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto.

Dve leti se je izpopolnjeval na univerzi v Leipzigu in na Inštitutu za

evropsko zgodovino v Mainzu, dve leti je bil gostujoči profesor na univerzah v Freiburgu (1984/85) in Kolnu (1988/89).

Dr. Prunk je zgodovinar, znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino, redni profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, od maja do decembra 1992 minister v Vladi Republike Slovenije, zadolžen za Slovence po svetu.

Poleg dizertacijskega dela je objavil še Slovenski narodni program 1848/1945, v Ljubljani 1986, Nova slovenska samozavest, v Ljubljani 1990, in Slovenski narodni vzpon, v Ljubljani 1992 ter kot soavtor zgodovinskega učbenika za 8. razred osnovne šole 20. stoletje.

S področja novejšje zgodovine je objavil nad 300 razprav in člankov.

Živi v Ljubljani.

Dr. Janez Juhant

Rojen je bil v Ljubljani leta 1947, doma pa sicer v Štangi pri Litiji. Gimnazijo je končal v Vipavi, diplomiral pa na Teološki fakulteti v Innsbrucku, kjer je magistriral iz teologije, doktoriral pa iz filozofije. Kot izredni profesor na ljubljanski Teološki fakulteti predava zgodovino filozofije, filozofsko antropologijo in razvoj krščanskega socialnega nauka pri nas.

Na sploh dr. Juhanta zanimajo temeljna bivanjska vprašanja človeka ter idejna, socialna, politična in zgodovinska vprašanja Slovencev.

Za Mohorjevo družbo v Celju je pripravil Krekovo berilo leta 1989 ter sodeloval pri izdaji V. zvezka Krekovih spisov, 1993.

Za izdajo Cerkvenih dokumentov 1994 je pripravil spremno študijo o krščanskem socialnem nauku.

Redno objavlja številne strokovne razprave v domačih in tujih znanstvenih glasilih.

Živi v Sori pri Medvodah.

Dipl.iur. Lado Ločniškar

Rojen je bil v Logu pri Breginju leta 1911 v učiteljski družini. Diplo-

miral je na Pravni fakulteti v Ljubljani, nato služboval kot sodnik v Ljubljani, v Murski Soboti, v Črnomlju in v Kranju.

V akademskem času je sodeloval v Zarji in bil dnevni sopotnik in somišljenik Gosarja ter njegov pomočnik za organizacijska vprašanja v Gosarjevem političnem programu: ne levo ne desno - v osrčje političnih narodnogospodarskih in socialno etičnih vprašanj slovenskega naroda.

Ločniškar velja za živega pričevalca Gosarjevih prizadevanj iz tako rekoč zlatega obdobja slovenske katoliške misli, ki je še vse premalo osvetljeno. Prav temu v prid je objavljaj članke in razprave v revijah Znamenje, 2000 in v Koledarju Mohorjeve družbe.

Za Mohorjevo družbo je pripravil tudi povzetek osrednjega Gosarjevega dela Za nov družabni red.

Živi v Zbiljah.

Kazalo

Marcel Štefančič	
Uvodni zapis	3
Tomaž Simčič	
Politik in sociolog Andrej Gosar	7
Janko Prunk	
Narodno avtonomistični koncepti dr. Andreja Gosarja v prvi Jugoslaviji	19
Janez Juhant	
Izhodišča Gosarjevega družbenega nauka	27
Lado Ločniškar	
Gosar odgovarja na vprašanja našega časa	47
Marcel Štefančič	
dr. Andrej Gosar	57
O avtorjih Srečanj	60

SREČANJA
z dr. Andrejem Gosarjem

Izdala in založila Občina Logatec
zanjo: Marcel Štefančič
oblikovalec: Igor Resnik
tisk: **mali** d.o.o. Logatec
natisnjeno 500 izvodov

Po mnenju ministrstva za kulturo, št. 415 - 340 / 94,
šteje knjiga " Srečanja z dr. Andrejem Gosarjem "
med proizvode, za katere se plačuje 5% davek
od prometa proizvodov.

iz Sodobne socialne etike

■ Poleg narave, njenih snovi in sil so delovni ljudje tisti temelj, na katerem stoji vsa družba, ves njen kulturni in gospodarski napredek.

■ Družbene razmere so namreč vedno take, kakršne napravijo ljudje sami.

■ Naravni red in zdrava pamet zahtevata, naj skrbi najprej vsak sam zase in za svojo blaginjo. Delati na to, da bi to skrb in odgovornost prevzela družba ali država, se pravi postavljati naravni red stvari na glavo. Kdo pa je tista družba, ki naj bi za ljudi bolje in uspešneje skrbela, kakor zmorejo to ljudje sami?

■ Gospodarimo zato, da moremo živeti, ne živimo pa zato, da bi gospodarili.

■ Socialna pravičnost namreč zahteva, da je vsem ljudem dana možnost človeka vrednega in njihovega stanu primernega življenja.

■ Čim več kdo ima, tem manj je njegovo, tembolj je samo oskrbnik, dolžan svoje imetje uporabljati v občo korist.

LOGATEC
d DOMOZNANSTVO
SREČANJA z

929 Gosar A.

0039662

KNJIZNICA LOGATEC

COBISS

iz A. Gosar

SREČANJA